

# Üniversitelerimizin Bilgiye Erişim Ortamları : Genel Değerlendirme

Prof. Dr. İrfan ÇAKIN\*

Bilginin başlı başına ekonomik bir değer haline dönüşerek üretimde etkin rol oynamasıyla başlayan değişim rüzgarları, bir yandan "Bilgi Toplumu" tartışmalarına ivme kazandırırken öte yandan toplumları bilgiye erişim konusunda alt yapı sorunlarını incelemeye, politikalar geliştirmeye ve önlemler almaya yöneltmiştir. Ulusal bilgi politikaları çerçevesinde yaşamsal bir konumu olan üniversitelerin, bilginin hem üreticisi hem de kullanıcısı durumunda olmaları, bu kuruluşların bilgiye erişim ortamları olan kütüphaneler açısından değerlendirilmelerini gerekli kılmaktadır.

## GİRİŞ

Günümüzde üniversiteler öğrencilerinin mesleki, entellektüel ve estetik şekillenmelerine ortam sağlayan, ayrıca insanın ve doğanın çözülmemiş sorunlarına ışık tutan ve bilimin sınırlarını zorlayıcı çalışmalar yapan eğitim-öğretim ve araştırma kuruluşlarıdır.

Var olan bilginin korunması ve aktarılması, öncü üniversiteler olarak bilinen Bologna (1158) ve Paris (1179) Üniversitelerinden başlayarak süre gelen geleneksel bir etkinlik olmasına karşın, üniversiteleri diğer yükseköğretim kuruluşlarından farklı ve ayrıcalıklı kılan, onların çağdaş yapılanmasına yol açan bilimsel araştırma faaliyetleri oldukça yeni sayılır. Berlin Üniversitesi'nin kurucularından Wilhelm von Humboldt'un fikir babalığını yaptığı ve 19. yüzyılın hemen başlarında Berlin Üniversitesi örneğiyle somutlaştırdığı "Wissenschaft als Beruf" ilkesiyle gündeme gelmiştir (Güriz, 1992:354). Üniversitelerde bilimsel araştırma olmaksızın eğitim-öğretim faaliyetlerinin sürdürülemediği düşüncesine dayalı Berlin Üniversitesi'nin kurulmasına değin araştırma faaliyetlerinin odakları, genellikle bilim ve araştırma dernekleri olmuştur.

"Araştırma ile Öğretimin Birliği" ilkesi, başta ABD olmak üzere bir çok ülkedeki üniversite gelişimini etkilemiştir. ABD'deki üniversite sisteminin önemli isimlerinden A.N.Whitehead'e göre "üniversite bir ilerleme ve gelişme merkezi olup, ilerleme ve gelişme eğitim-öğretimle araştırmanın karşılıklı etkileşimiyle sağlanabilir". 1876-1910 yılları

\* H.Ü. Edebiyat Fakültesi, Öğretim Üyesi

arasında önemli atılımları gerçekleştiren Amerikan üniversitelerinde, özellikle John Hopkins Üniversitesi'nin kurulmasıyla birlikte, bilimsel araştırma faaliyetleri gittikçe artan düzeyde önem kazanmıştır (Güriz,1992:357).

Ülkemizde, Cumhuriyet öncesi dönemde, Batı dünyasında üniversite olarak tanımlanan yükseköğretim kuruluşlarının karşılığı olarak medreselerden sözedilebilir. Gerçekte medreseler, öğrencileri hem yükseköğretime hazırlayan hem de yükseköğretim yaptıran kuruluşlardır. Medreselerin 9. yüzyılın sonlarına doğru Maveraünnehir bölgesinde bazı müderrislerin evlerini okula dönüştürmeleri sonucu ortaya çıktıkları ileri sürülmüştür. Gazne sultanı Mahmud'un (999-1030) Gazne'de, kardeşi Nasır b. Sebuktekin'in 1033 yılında Nişapur'da yaptırdığı medreseler bilinen ilkler arasındadır. (Baltacı, 1976:6) Medreseler 11. yüzyılda Selçuklu sultanı Alparslan'ın veziri Nizam-ül Mülk döneminde yaygınlaşmaya başlamış ve gelişimlerinin doruk noktasına 15.yüzyılda Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'da kurduğu Sahn-ı Seman medreseleri ile ulaşmışlardır.

Amaçları ve hizmetleri açısından farklılıklar gösteren medreselerde öğretim dili Arapça olup, eğitim dini bilgiler yanısıra hukuk, dil, edebiyat, felsefe ve temel bilimler konularında bilinenlerin aktarılmasına ve yorumlanmasına yöneliktir. 16. Yüzyıla kadar Osmanlı toplumunun gereksinimlerini önemli ölçüde karşılayan medreselerin, izleyen dönemlerde çeşitli nedenlerle dinamizmini yitirdiği, gelişmelerin gerisinde kaldığı görülmektedir. Tanzimatla başlayan reform hareketleri ne medreselerde ele alınan konuların kapsamında ne de uygulanmakta olan öğretim yöntemlerinde bir yenilik getirebilmiştir. Bu dönemde özellikle askeri amaçlı teknik elemanların yetiştirilmesine yönelik bir takım okulların açıldığını görmekteyiz.

Osmanlılar döneminde modern anlamda bir üniversite olmamakla beraber üniversiteleşme potansiyeline sahip ilk yükseköğretim kurumu, oluşturulması için hakkında karar alınmasından ancak onsekiz yıl sonra, 1863 yılında açılan Darülfünun'dur. Cumhuriyete değin birçok kez kapatılıp yeniden farklı adlarla açılan Darülfünun, son kez İstanbul Darülfünunu adıyla Cumhuriyet dönemine taşınmıştır. Geleneksel medreselerden modern üniversitelere geçiş kurumu özellikleri taşıyan İstanbul Darülfünunu'nun, Cumhuriyetle birlikte yeniden yapılanması konusunda çalışmalar yapılmışsa da, gerçekleştirilenler beklentileri karşılamaktan uzak kalmıştır. Cumhuriyet döneminde İstanbul Darülfünunu'na yönelik eleştiriler iki noktada ağırlık kazanır. Bunlardan ilki; Darülfünun'da ciddi bilimsel araştırmaların yapılmamakta olduğu, diğeri ise; Darülfünun'un Cumhuriyet yönetiminin öngördüğü devrimlerin hazırlanmasında ve gerçekleştirilmesinde katkıda bulunmadığıdır (Üniversiteler Yıllığı,1975:4). Darülfünun'un Türkiye Cumhuriyetine yakışır bir yapılanmaya kavuşturulması konusunda inceleme yapmak üzere davet edilen Cenevre Üniversitesi'nden Prof. Albert Malche'in hazırlamış olduğu raporda yer alan eleştirileri gruplandırarak olursak:

- **Üniversitenin yapısına ilişkin eleştiriler:** Üniversitenin çeşitli birimleri arasında tutarlı ilişkilerin olmayışı, araştırma faaliyetlerinin yetersizliği, idari görevlerin ihtiras ve çekişmelere yolaçması;
- **Öğretim üyelerine ilişkin eleştiriler:** Öğretim üyelerinin öğretim ve araştırma faaliyetleri dışında işlerle uğraştıkları, öğrencilerle sağlıklı diyalog kuramadıkları;
- **Uygulanan öğretim yöntemine ilişkin eleştiriler:** Öğretim yöntemin öğrencileri ezberciliğe sürüklediği, derslerin ayrıntıya girmeyen özetlerden oluşması, uygulamalara yer verilmemesi;
- **Üniversite kütüphanesine ilişkin eleştiriler:** Kütüphane dermelerinin akademik çalışmaların yürütülmesi için yeterli olmadığı, bütçelerinin azlığı, kütüphaneden yararlanmanın zorluğudur (Kocatürk, 1984: 3-4).

Malche raporunun sonunda, üniversite denilince yükümlülüğünün bilgi aktarımından öte bilimsel düşünce yöntemini öğreten kuruluşlar olduğunun anlaşılması gerektiğini, Darülfünun'un bu nitelikleri taşınamamasından ötürü de kapatılmasının en sağlıklı çözüm olduğunu vurgulamaktadır. Malche'in raporunu dikkatle okuyan ve değerlendiren Atatürk'ün bazı eklemelerde bulunduğu anlaşılmaktadır (Kocatürk, 1984:3). 31 Temmuz 1933 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı'nın verdiği bir yasa tasarısı ile Darülfünun kapatılır ve yerine yine aynı gün 2252 sayılı yasa ile İstanbul Üniversitesi kurulur. 1933 Reformu Türkiye'de modern üniversite tarihinin başlangıcı olarak kabul edilir.

İstanbul Üniversitesi örneğiyle kıta Avrupası üniversite yönetim modeli benimsenmiş olup, bu kurumdan beklenenler Hirsch'in sözleriyle "Türkiye'de Batı Avrupa üniversitelerinin ayarında gerçeği araştıran ve değerlendiren, bilgiyi toplayan, düzenleyen, çoğaltan ve yayan bir bilim yuvası niteliğinde bir bilim kurumu kurmaktır" (Hirsch,1984:244). Kurumsal yapısıyla kendisini izleyen üniversitelere büyük ölçüde modellik yapmış olan İstanbul Üniversitesi'nden farklı yapılanma, gerek akademik gerekse yönetim biçimiyle Amerikan modeline göre 1956 yılında kurulmuş olan Orta Doğu Teknik Üniversitesi ile başlar. 1967 yılında Hacettepe, 1973 yılında Boğaziçi üniversiteleriyle devam eder. Günümüze değin 1933, 1946, 1960, 1973 ve 1981 yıllarında yapılan değişikliklerle toplam beş kez yasal düzenlenmeye tabi tutulmuş olan üniversitelerimizin sayısı, 1946 yılında 3'e, 1960 yılında 7'e, 1973 yılında 12'ye, 1981 yılında 19'a, günümüzde ise bu sayı özel vakıf üniversiteleriyle birlikte 70'i aşmıştır.

## BİLGİ MERKEZLERİNİN GELİŞİMİ

Üniversitelerin geleneksel olarak gerçekleştirilmekle yükümlü oldukları eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetleri, özellikleri gereği ilgili oldukları konularda var olan bilgilere dayalı olarak yürütülürler. İnsanoğlunun bilinmeyene ışık tutma ve böylelikle kendisini geliştirmeyi amaçladığı arayışları, o güne değin ilgili konuda edinilen bilgi birikimine tutarlı ölçüde erişimin sağlandığı ortamlarda üretken olmakta ve yararlı sonuçlar vermektedir. Var olan bilgilere erişim sağlanmadan ne gerçek anlamda bir eğitim ve öğretim ortamından ne de bilimsel ve toplumsal katkısı olan araştırmalardan sözedilebilir.

İlk üniversitelerin oluşumundan başlayarak üniversite yapılanması içinde her zaman yer almış olan kütüphaneler, üniversitelerin akademik faaliyetleri gereği gereksinim duyulan her türlü bilgiyi istemde bulunan herkese iletme konumunda ve zorunluluğunda olan başlıca bilgi merkezleridir. Üniversite ile kütüphane arasındaki ilişkinin özünde birinin bilgiye ve dolayısıyla bilgi kaynaklarına olan bağımlılığı, diğ erinin ise bilginin sağlandığı, düzenlendiği ve kullanıma sunulduğu yer olması yatmaktadır. Üniversite içinde başlı başına bir alt sistem olarak düşünülmesi gereken üniversite kütüphanelerinin etkinliği, bu sisteme tanınan olanaklara önemli ölçüde bağlıdır. Bu nedenle, üniversitelerde eğitim, öğretim ve araştırma için gerekli olan bilgileri sağlama yükümlülüğü taşıyan kütüphanelerin önemi, bugüne değin bir çok platformlarda araştırmacılar, öğretim elemanları, öğrenciler ve hatta yöneticiler tarafından gündeme getirilmiş, ancak ülkemizde üniversite kütüphanesiyle üniversite üretkenliği arasındaki ilişki ciddi bağlamda sorgulanmaktan ve araştırılmaktan uzak kalmıştır.

Bir ülkenin gelişmişliği ile o ülkedeki üniversitelerinin gelişmişliği arasında bir ilişki olduğunu vurgulamak amacıyla söylenmiş bir deyişi, (Büyükerşen, 1992:54) üniversite ile kütüphanesi arasında da benzer bir ilişki olduğunu irdelemek amacıyla uyarırsak: Uluslararası düzeyde tanınmış hiçbir üniversite yoktur ki, kütüphaneleri gelişmemiş olsun. Tanınmayan hiçbir üniversite yoktur ki kütüphaneleri gelişmiş olsun.

1933 reformu, Türk Yükseköğretim Sisteminin geliştirilmesi için köklü değişikliklerin yapılmasına olanak sağlayan önemli bir başlangıç olmuştur. Üniversite yönetiminde çağdaş yapılmaya geçişin yanısıra yükseköğretimin yaygınlaştırılmasına çalışılmış ve böylelikle Üniversite ortamında bir hareketlilik olmuştur. Ancak üniversitenin uzun yılların alışkanlığından sıyrılmasının pek kolay olmadığı da görülmektedir ( Çelik, 1990:18). Bu dönemde çağdaş bir üniversite modelinin gerektirdiği eğitim-öğretim ve araştırma ortamının varlığından da söz etmek oldukça güçtür. Bu sıralarda Türkiye'de bulunan ve yeni yapılanmada etkin görevler alan Profesör Ernest Hirsch'in bu bağlamdaki gözlemleri oldukça anlamlıdır. *"Üniversite hocası, önceden hazırlanmış bir metni okur, öğrenci ise, bu metni ezberlemek*

zorundadır. Türkçe'den başka bir dil bilmeyen öğrenciler, dersler dışında, herhangi bir kaynaktan yararlanmak ya da bilgi edinmek imkanına sahip değildirlere, ya da pek ender durumlarda bunu başarabilirler. Aslında periyodik olarak yayınlanan meslek dergileri ni bile içermeyen kitaplardan kitap ödünç alma diye bir eylemin varlığı dahi bilinmez" (Hirsch, 1984:263).

1946 yılında çıkarılan 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu ile üniversitelere muhtariyet verilmiş ve üniversitelerde karar alma yetkisi, makamlardan kurullara kaydırılmıştır ( Güriz,1992:392). Eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerinin başlıca destekleyicisi olan bilgi merkezlerinin ve hizmetlerinin çağdaş bir üniversiteye yakışır dinamizme kavuşturulması, bu dönemde mümkün olamamıştır.

Yeni oluşturulan üniversitelerle birlikte kütüphaneler plansız bir şekilde kurulmaya devam etmiş, İstanbul Üniversitesi örneğinde rastlanılan merkez üniversite kütüphanesi yanısıra bağımsız fakülte, bölüm, seminer, enstitü ve kürsü kütüphaneleri diğer üniversitelerde de yaygınlaşmaya başlamıştır. 1952 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın davetlisi olarak Türkiye'ye gelen Kentucky Üniversitesi'nden Dr. Lawrence S. Thompson bu dönemdeki üniversite kütüphanelerinin durumunu şöyle betimler. "Üniversite kütüphanelerinizin durumu beni ciddi endişelere sevk etmiştir. Bir ikisi müstesna, idareleri son derece kötüdür. Ankara ve İstanbul'daki kütüphane hizmetleri için yapılan masrafın tutarı aynı büyüklükteki Amerikan üniversitelerinden çok daha fazladır. Üniversitelerde hesapsız seminer ve enstitü koleksiyonları bulunmaktadır. Ankara ve İstanbul Üniversitelerinde veya İstanbul Teknik Üniversitesi'nde kaç kütüphane mevcut olduğunu ve bu kütüphanelerdeki kitapların tam sayısını ve kütüphane için sarfedilen paranın miktarını kimse bilmemektedir." (Thompson, 1952:9).

1950'li yıllar bilgi hizmetlerinin çağdaş Batı üniversitelerinde nasıl yapıldığının Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ndeki merkezi kütüphane sistemiyle Türkiye'de örneklendiği bir dönemdir. Gerek akademik yapısı gerekse yönetim biçimiyle Amerikan modeline göre kurulmuş olan ODTÜ'nün sahip olduğu kütüphane sistemi uzun yıllar gıpta edilmiş ve burada gerçekleştiren hizmetler birçok üniversite kütüphanesi için örnek oluşturmuşsa da, daha sonra kurulan üniversitelerden sadece Hacettepe ve Boğaziçi üniversitelerinde bir ölçüde gerçekleştirilmiştir.

27 Mayıs 1960 sonrasında kabul edilen 115 sayılı yasayla, Milli Eğitim Bakanlığı'nın üniversiteler üzerindeki denetimi kaldırılarak üniversitelere bilimsel ve idari özerklik verilmiştir. Bu dönemde üniversitemizin yaşamakta olduğu bilgiye erişim sorunları, yeni başlatılan planlı kalkınma çalışmalarına yansıyan söylemlere dönüşmüştür. VII. Milli Eğitim Şura'sına rapor hazırlayan Yükseköğretim Komitesi, "Araştırma ve öğretim faaliyet-

lerinde verimliliğin artırılması için fonksiyonel üniversite kütüphanelerinin kurulması" gerektiği konusunda uyarılarda bulunmakta ve "kütüphanelerdeki mevcut kolleksiyonların geliştirilmesi, kütüphanecilik eğitimi almış kişilerin bu işlere atanması gerektiği ve kütüphanelerarası işbirliğinin yoğunlaştırılması" (Yüksek Eğitim, 1961:7) konularında öneriler getirmektedir. Yükseköğretim Komitesi'nin bu önerileri, VII. Milli Eğitim Şurası'nın almış olduğu kararlar arasında , araştırma ile sanayileşme arasındaki ilişkiye de değinilerek şu ifadelerde yer bulur. "Her türlü araştırma çalışmalarının hızlandırılması için, gerekli olan materyaller neye mal olursa olsun sağlanmalı.. Kütüphanelerin .en son araştırmaları içeren yayınlara sahip olmaları konusunda maddi imkanlar yaratılmalıdır" (Report of Turkish, 1960:65). Şura'nın bu kararı, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın "İnsangücü, İstihdam, Eğitim ve Araştırma" başlığını taşıyan bölümünde de yer alır. "Eğitimin ayrılmaz bir parçası olan kitaplıklar için gerekli harcamalar eğitimin diğer harcamaları ile birlikte düşünülmüştür. Kitaplıkların eğitim faaliyetlerine ve ihtiyaçlarına en uygun bir şekilde kurulup yürütülmesi ile ilgili bütün tedbirler alınacaktır" (Birinci Beş Yıl, 1963:461).

Eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerinde üretkenliğin artırılabilmesi için üniversite kütüphanelerinin desteklenmesi gerektiği doğru bir tanı olmakla beraber, bu konuda gerekli iyileştirme çalışmalarının yapıldığını ileri sürmek gerçekten güçtür. Üniversite Sorunlarını İnceleme Komisyonu 1968 yılında "üniversitelere bağlı kütüphanelerin modern kütüphaneciliğin gereklerine uygun olarak faaliyet göstermediğine" (Üniv. Sorun.,1968:46) dikkati çekerken, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Yaşar Karayalçın üniversite kütüphanelerinin "plan ve koordinasyon yokluğu yüzünden ...otarşiye temayül" ettiklerinden, bir "fonksiyon anarşisi" nin yaşandığından ve üniversite kütüphaneciliği konusunda yasal düzenlemelerin yapılması gerektiğinden söz etmektedir (Karayalçın, 1968:8).

1960 lı yılların sonunda Türkiye'deki üniversite gençliği olaylarının politik bir çözümlemesini yapmak için gelen eğitimci J. S. Szyliowicz'in üniversitelerimizdeki kütüphanelerin durumuna yönelik gözlemleri, üniversitelerimizdeki bilgi hizmetlerinin sorunlarını açıkça yansıtmaktadır. "Üniversitelerdeki kütüphaneler gerek kitapların sayısı gerek erişim olanakları gerek kütüphanecilerin nitelikleri gerekse bina itibarıyla yetersiz durumdadır. Bu duruma bir örnek vermek gerekirse, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi yıkılma tehlikesi olan bir binada hizmet vermektedir. Sadece öğretim üyelerine ödünç kitap verilmekte, son sınıf öğrencileri ise kaynaklardan kütüphane içinde yararlanabilmektedir. Kütüphanelerin çoğunda konu katalogları olmadığı gibi, kitapların raflardaki düzeni kütüphaneye giriş tarihine göre yapılmaktadır. Bu ortam, aranılana erişim konusunda kendini araştırmaya adanmış olanlar için bile büyük zorluklar yaratmaktadır" (Szyliowicz, 1972:42).

Planlı kalkınmanın bu ilk döneminde eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerinde verimliliğinin artırılabilmesi için üniversitelerimizdeki kütüphane hizmetlerinin iyileştirilmesi konusunda gerekli önlemlerin alınmadığı anlaşılmaktadır. Bu arada her üniversitenin kendi anlayışı ve sınırlı olanakları ile koordinasyondan yoksun olarak yürütülen bilimsel ve teknik araştırma çabalarını özendirmek, yönlendirmek ve desteklemek amacıyla Başbakanlığa bağlı Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) 1963 yılında kurulmuştur. TÜBİTAK içinde müsbet bilim dallarında oluşturulan araştırma grupları kapsamında gereksinim duyulan bilgi/belge hizmetleri sağlama görevi de 1967 yılında Türkiye Bilimsel ve Teknik Dokümantasyon Merkezi (TÜRDOK)'a verilmiştir (Türk Bilim, 1983:79). Böylelikle üniversitelerimizin temel ve uygulamalı bilimlerinde yapılan araştırmaların gerektirdiği bilgi ve belgelerin sağlanması sorumluluğu, üniversitelerimizin dışında oluşturulan merkezlere taşınmış olur. TÜRDOK tarafından verilmeye başlanılan temel ve uygulamalı bilimlerde yayın tarama, literatürdeki bilgilerin derlenmesi, yurt-ıçi ve yurt-dışı belge sağlama, bilgi duyuru v.b hizmetler, üniversite kütüphanelerinin bilimsel ve teknik enformasyon hizmetlerindeki potansiyel dinamizminin etkinleşmeden sekteye uğramasına ve bir anlamda bilgi kaynaklarını sadece bulundurmakla yükümlü kuruluşlar olarak değerlendirilmelerine de yol açmıştır.

1973 yılında çıkarılan 1750 sayılı "Üniversite Kanunu" ile üniversitelerimizin tek bir çatı altında toplanması ve ayrıca kamunun üniversiteler üzerindeki denetim, koordinasyon ve planlama görevlerini yerine getirecek kuruluşların oluşturulması amaçlanmıştır. Bu dönem içinde üç büyük şehir dışında 10 yeni üniversite daha açılarak üniversitelerimizin sayısı 19' u bulur.

1750 sayılı yasanın üniversite kütüphanelerinin niteliklerinde iyileştirici olarak yorumlanabilecek tek kazandırımı, 35 maddede yer alan "uzman" kadrolu personelin kütüphanelerde çalıştırılabileceği hükmüdür. Bu doğrultuda, Hacettepe Üniversitesi örneğiyle somutlaşan, kütüphanecilere uzman kadrosunun zorluklarla dahi olsa verilmeye başlandığına tanık olmaktayız.

Türk üniversite kütüphanelerinin 1973-78 döneminde konumlarını ve bunların İngiltere'deki benzer kuruluşlarla karşılaştırılmasını konu alan bir doktora çalışmasında, Türkiye'deki üniversite kütüphanelerini iki genel grup içinde değerlendirilmenin daha anlamlı olacağı ileri sürülmüştür. Bunlardan biri Amerikan üniversite modelini kendine örnek almış ODTÜ, Boğaziçi ve Hacettepe Üniversitelerindeki kütüphanelerin oluşturduğu grup, diğeri ise İstanbul Üniversitesi modelindeki kütüphane yapılanmasını benimsemiş olan üniversitelerin oluşturduğu gruptur. Her iki gruptaki üniversite kütüphaneleri, aynı toplumsal koşullarda hizmet veriyor olmanın yolaçtığı kimi ortak etmenlerden olumsuz etkileniyor olmasına karşın, bu iki grup üniversite kütüphaneleri gerek yapı gerek işlev gerekse

hizmetleriyle önemli ölçüde birbirinden ayrılmaktadır. Farklılıkların, kütüphanelerin parçası buldukları üniversite modellerinin yapısal ve kültürel özelliklerinden kaynaklandığı belirtilmekte ve özellikle geleneksel üniversitelerimizdeki yapılanmanın bilgi hizmetlerinin geliştirilmesini engellediği ileri sürülmektedir (Çakın, 1978).

1980 yılına gelindiğinde üniversitelerimizde bilgi ve belge hizmetlerine yönelik çok yönlü sorunlar yaşanmaktadır. Özellikle bilimsel ve teknik bilgiye duyulan gereksinim ve bunun acilen karşılanması gerekliliği hem kalkınma planlarında hem de çeşitli kuruluşların yayınladıkları raporlarda önemli yer tutmaktadır. Üniversite kütüphaneleri bir yandan kısıtlı olanaklarıyla büyük bir hızla artmaya devam eden yayınları kullanıcıları için sağlamada yetersiz kalırken, öte yandan ülke ekonomisinin içinde bulunduğu darboğaz nedeniyle kütüphaneler, kendilerine ayrılan bütçeleriyle bir önceki yılın süreli yayın aboneliklerini sürdürmede oldukça zorlanmakta ve hatta kesintiler yapma durumunda kalmışlardır.

Bu tarihlere İstanbul'da biriken belge ve bilgilerden herkesi yararlandırabilmek amacıyla hazırlanan bir kılavuzda yer alan Prof. Alpay'ın saptamaları dikkate değer : *"En fazla üzerinde durulması gereken sorun ise üniversite kütüphanelerindeki fakirleşmedir. Özellikle yurt dışında oluşan 'taze', 'güncel' bilgileri taşıyan dergi ve kitapların elde edilememesi durmuş gibidir. Şu sıralarda üniversitelerde 'eski' bilgi ile araştırmalar yapılmakta, ya da araştırmacının ilgisi, bilgisi ve özel bütçesi oranında dış kaynaklı bilgidan yararlanılmaktadır."* Sadece İstanbul'daki üniversite kütüphanelerinde derme oluşturmadaki gerileme, 1970 yılına oranla %60'ı bulmuştur ( Alpay, 1982:xxv).

1981'de çıkarılan 2547 sayılı "Yükseköğretim Kanunu" ile yeniden bir yapılanma sürecine girilmiş olan üniversitelerimiz tek bir çatı altında toplanmış ve üniversitelerin üretkenliğinin artırılması ve topluma karşı olan yükümlülüğünün denetlenmesi için de Yükseköğretim Kurulu yeniden oluşturulmuştur. Bu yasayla ayrıca üniversite yönetiminde ağırlık, kurullardan alınarak atanmış yöneticilere kaydırılmış, geleneksel üniversitelerdeki kürsü sistemi yerine bölüm sistemi, lisansüstü eğitim-öğretimi koordine etmek üzere enstitüler ve yardımcı doçentlik kademesi oluşturulmuştur. Yine bu yasayla özel vakıf üniversitelerin kurulmasına da olanak sağlanmıştır (Güriz, 1992:323).

2547'nin üniversitelerimizin yönetim ve örgütlenmesinde öngördüğü merkeziyetçi yapılanmanın varolan kaynakların etkin bir şekilde kullanımını amaçladığı açıktır. Böylelikle ulusal kalkınma planlarında bilimsel ve teknik bilgi birikiminin aktarılmasında önemli kuruluşlar olarak değerlendirilmiş olan üniversite ve ihtisas kütüphaneleri arasındaki işbirliği ve dayanışma yetersizliğinin yolaçtığı "kaynak israfına" son vermek için ciddi bir ortam da yaratılmış olmaktadır. Özellikle geleneksel üniversitelerimizde faaliyet gösteren üniversitenin merkez kütüphanesi yanısıra fakülte, kürsü, seminer, enstitü kütüphanelerinin



satın alma yoluyla oluşturdukları duplikasyonlar, oldukça sınırlı mali olanakların hoyratça kullanıldığının anlamlı kanıtlarıdır. Prof. Tuncer'in 1983 yılında yapmış olduğu bir değerlendirmede, "Nature" adlı süreli yayının 10 aded, "JAMA"nın 16 aded, "Lancet" in 17 aded olarak Ankara Üniversitesi'ne hizmet veren kütüphaneler tarafından ayrı ayrı satın alındığı ifade edilmektedir. (Tuncer, 1983:69-70) Bu durumun İstanbul'daki kütüphaneler için de geçerli olduğu görülmektedir. Prof. Tuncer'in geleneksel üniversitelerimize ilişkin olarak saptamış olduğu diğer bir olumsuzluk ta insan kaynaklarının kullanımındaki "israf"tır. Tuncer'e göre *"Ankara Üniversitesi'nde çalışan kütüphanecilerin yaptıkları işler ile Hacettepe veya ODTÜ'deki kütüphanecilerin yaptıkları işler karşılaştırılacak olunursa, işlerin ve bu işler için harcanan çabanın Ankara Üniversitesi'nde 10 kat fazla olduğu görülür. Çünkü her kütüphaneci, sipariş, kayıt, kataloglama ve okuyucu hizmetlerini yapmak zorundadır. Oysa ODTÜ ve Hacettepe kütüphanelerinde, elemanların belli alanlarda görevlendirilmesi, onların bu alanlarda uzmanlaşmalarına, dolayısıyla işin daha kısa zamanda yapılmasına neden olmaktadır"* (Tuncer,1983:70).

Yükseköğretim Kurulu'nun 19 Ağustos 1982 tarihinde almış olduğu "İlke Kararı" üniversitelerimizin kütüphanelerinde gözlenen israfın önüne geçilmesinde önemli bir girişimdir. Bu karar ile *"Kütüphanelerin merkezi bir kayıt ve yönetim altında toplanması, bir üniversitedeki kitap ve periyodiklerin satın alma ve abonman işlerinin tek elden yürütülmesi, uzmanlık konularına ait bazı kitapların kayıtlarının merkezde tutulmak şartıyla bölümlerde bulundurulmasına ayrıca, her kütüphanede Atatürk ve Türk İnkılap tarihine ait kitapların özel olarak belirli bir yerde toplanarak hizmete sunulmasına"* ortam sağlanmıştır. Yine 24 Kasım 1983 tarihinde yürürlüğe giren 124 sayılı "Kanun Hükmünde Kararname" kapsamında, üniversitelerimizdeki kütüphane hizmetlerinin geliştirilmesi ve yönetilmesi sorumluluğu ise, yeni oluşturulan "Kütüphane ve Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı" makamına verilmiştir.

Aynı üniversite çatısı altında yer alan çok sayıdaki kütüphanenin var olduğu ortamlarda yönetimin tek elde toplanmasının hem mali hem de insan kaynakları bağlamında verimliliği arttıracığı sayılı doğru olmakla birlikte, izleyen dönemlerde sözkonusu "İlke Kararı"nın üniversitelerdeki uygulamasına ilişkin yönetmeliklerin çıkarılmamasından ötürü sorunlarla karşılaşmıştır (Toplu, 1992:90). Örneğin fakülte kütüphanelerine sahip üniversitelerimizde, Kütüphane ve Dokümantasyon Dairesi Başkanlıklarıyla fakülte kütüphanelerinin ilişkisi karanlıkta kalmıştır. 2547 sayılı yasanın fakülte idari örgütüne ilişkin maddesi, fakülte kütüphaneleri de dahil olmak üzere tüm idari birimlerin yönetim yetkisini, Fakülte Sekreterlikleri aracılığıyla Dekanlıklara vermiştir. Bu durumda fakültelerdeki kütüphanelerin üniversitelerin Kütüphane ve Dokümantasyon Dairesi Başkanlıklarının yetkisi dışında kaldığı anlaşılmaktadır ki, bu da 124 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname

ile getirilen üniversitelerdeki kütüphane hizmetlerinin yürütülmesindeki Daire Başkanlıklarının yükümlülükleriyle bağdaşmamaktadır. Bu nedenle, özellikle geleneksel üniversitelerimizin çok sayıda kütüphanelere sahip ortamlarında etkili bir merkezi yönetim gerçekleştirilememiştir (Çelik, 1990:29). Yeterli sayıda ve nitelikte kütüphanecilere sahip olamayan merkez kütüphanelerinin iş yükünde altından kalkılamayacak denli büyük artışlar olmuş, fakülteler için alınan bilgi kaynakları merkez kütüphaneler tarafından fakülte kütüphanelerine gönderilmeyerek hizmetler önemli ölçüde engellenmiştir (Toplu, 1992:90). 2547 sayılı yasanın öngördüğü merkeziyetçi yapılanma, üniversitelerde yürütülmekte olan belge ve bilgi hizmetlerinin geliştirilmesine önemli katkılarda bulunabilecek bir aşamada kendini sınırlamış görünmektedir.

Yükseköğretim Kurulu'nun üniversitelere yönelik gerek mali gerekse insan kaynaklarının (kadroların) kullanımı doğrultusundaki yaptırımları, üniversitelerimizdeki kütüphane hizmetlerinin geliştirilmesinde de uygulanabilecek iken, bugüne değin bu konuda ciddi bir çalışmanın dahi yapılmamış olduğu anlaşılmaktadır. Ülkemizdeki yükseköğretim kurumlarının yönlendiricisi konumunda bulunan Yükseköğretim Kurulu, varlığının gerekçelerini açıklamak için sıklıkla başvurduğu çağdaş Batı ülkelerindeki benzer yapılanmalara dikkati çekerken, yurt dışında YÖK muadili kuruluşların üniversitelerde eğitim-öğretim ve araştırma çalışmalarının üretkenliğini artırma amacıyla kütüphanelere verdikleri önemi gözardı etmektedir. Örneğin İngiltere'de tüm üniversitelerin planlanmasından ve mali işlerini koordine etmekten sorumlu olan "University Grants Committee" (UGC), kuruluşundan iki yıl sonra 1921 yılında hazırlamış olduğu genel raporda, kütüphanelerin üniversite için taşıdığı önemi şu sözlerle dile getirmiştir. *"Bir üniversitenin niteliği ve yeterliliği, bu üniversitenin merkez birimi olan kütüphaneye yaklaşımı ile ölçülebilir. Biz üniversitelerde kütüphanelerin geliştirilmesini hayati öneme haiz bir gereklilik olarak görüyoruz"* (UGC, Parry Report, 1967:9). İzleyen yıllarda UGC'nin önderliğinde oluşturulan çalışma gruplarının hazırlamış oldukları raporlarda yer alan kütüphane hizmetlerine ilişkin standartların UGC'nin denetiminde uygulanması sonucu, İngiltere'deki üniversite kütüphanelerinin eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerindeki tartışılmaz konumu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda İngiltere'deki "University Teachers Association"ın 1964 Eylül'ündeki demeci gerçekten ders alınacak niteliktedir. *"Kütüphanelerin üniversite için oldukça önemli hizmet verdikleri artık herkes tarafından kabul edilmelidir. Kütüphane olmadan üniversitelerin öğretim ve araştırma merkezleri olarak işlevlerini sürdürmeleri mümkün değildir"* (UGC, Parry Report, 1967:10).

1981 reformunun üniversitelerimizdeki bilgi hizmetlerinin düzenlenmesinde gerçekleştirmiş olduğu merkeziyetçi yapılanmanın ortaya çıkardığı en önemli oluşum, Yükseköğretim Kurulu örgütlenmesi içinde 24 Aralık 1984 tarihinde hizmete giren 'Yük-

lerinde var olduğunu da ifade etmek gerekir. Benzer bir düşüncenin farklı nedenlerle diğer bir çok üniversitemiz için de geçerli olduğu söylenebilir. Özellikleri gereği pahalı olan kütüphane hizmetlerinden kaçınmak, buraya yapacakları harcamaları başka alanlara kaydırmak düşüncesiyle hareket eden üniversitelerimizin, bilgi hizmetlerine ilişkin ayırdıkları ödeneğin genel bütçeleri içindeki oranı, ülkemiz genelinde 1984 yılında % 0,9 dan 1987 yılında % 0,6 ya düşmüştür ( Ertel, 1989:18-19). Bu konuda gözönünde bulundurulması gereken bir diğer husus ta, "1980 yılından itibaren dergi birim fiyatlarındaki artış dolar bazında yılda ortalama %11, kitaplarda ise %7 civarında gerçekleşmektedir..Dergi fiyatlarındaki dolar bazındaki artış, ülkemizin yıllardır içinde bulunduğu kararsız ekonomik durum, enflasyon ve üniversite kütüphane bütçelerinin yetersizliği, dergi koleksiyonunun devamını ve yeni kitap alımlarını imkansızlaştırmaktadır" (Karasözen, 1996:46).

Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi'nin amaçlamış olduğu 16,000 civarındaki süreli yayın aboneliğine erişim hiçbir zaman gerçekleşmedi. Merkez'in 1980li yılların sonlarına doğru özellikle Prof.İhsan Doğramacı'nın Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı görevinden ayrılmasından sonra Yükseköğretim Kurulu tarafından gereğince desteklenmemiş olmasının faturasını süreli yayın aboneliklerini azaltarak ödemeye başladığı görülmektedir. Başlangıçta dünyadaki mevcut belli başlı bilimsel yayınların hepsini bu Merkez'de bulundurmaya amaçlanmışken, yönetim değişikliğinin yolaçtığı anlayış farklılığının ödenekte kısıtlamalara neden olmasıyla, abone olunan süreli yayınların yeterince kullanılmıyor gerekçeleriyle zaman içinde azaltılması yoluna gidilmiştir. 1993 yılı başında 6,000'e kadar düşürülen süreli yayın abonelik giderlerin de Yükseköğretim Kurulu sırtında bir kambur olacağı düşüncesiyle izleyen yıllarda Merkez'in TÜBİTAK'a devri gündeme gelmiştir.

## BİLGİ TOPLUMUNA YÖNELİŞ

Günümüzde tüm insanlığı ilgilendiren çok yönlü bir değişim sürecinin yaşandığı bilinmektedir. Bu süreç insanlık tarihinin son üçyüz yılına damgasını vuran "Sanayi Toplumu"nun tüm kurum ve kuruluşlarını etkilemekte ve onları bir nitelik değişimi ile karşı karşıya bırakmaktadır. Oluşmakta olan bu yeni toplumun tanımlanması için farklı terimler önerilmişse de bunlar arasında "enformasyon" ya da "bilgi"nin yeğlenmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Uyarlık sürecinin her aşamasında gücün önemli kaynaklarından birini oluşturmuş olan bilgi, ilk kez bu dönemde toprağı, hammaddeyi, emeği ve sermayeyi önceleyen stratejik bir konuma gelmiştir. Drucker'ın ifadesiyle bu durum "Toplumun yapısını temelden değiştirmektedir. Yeni sosyal dinamikler yaratmaktadır. Yeni ekonomik dinamikler yaratmaktadır. Yeni politikalar yaratmaktadır" (Drucker,1994:70). Bu yeni toplumsal yapılan-

lerinde var olduğunu da ifade etmek gerekir. Benzer bir düşüncenin farklı nedenlerle diğer bir çok üniversitemiz için de geçerli olduğu söylenebilir. Özellikleri gereği pahalı olan kütüphane hizmetlerinden kaçınmak, buraya yapacakları harcamaları başka alanlara kaydırmak düşüncesiyle hareket eden üniversitelerimizin, bilgi hizmetlerine ilişkin ayırdıkları ödeneğin genel bütçeleri içindeki oranı, ülkemiz genelinde 1984 yılında % 0,9 dan 1987 yılında % 0,6 ya düşmüştür ( Ertel, 1989:18-19). Bu konuda gözönünde bulundurulması gereken bir diğer husus ta, "1980 yılından itibaren dergi birim fiyatlarındaki artış dolar bazında yılda ortalama %11, kitaplarda ise %7 civarında gerçekleşmektedir. Dergi fiyatlarındaki dolar bazındaki artış, ülkemizin yıllardır içinde bulunduğu kararsız ekonomik durum, enflasyon ve üniversite kütüphane bütçelerinin yetersizliği, dergi koleksiyonunun devamını ve yeni kitap alımlarını imkansızlaştırmaktadır" (Karasözen, 1996:46).

Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi'nin amaçlamış olduğu 16,000 civarındaki süreli yayın aboneliğine erişim hiçbir zaman gerçekleşmedi. Merkez'in 1980li yılların sonlarına doğru özellikle Prof.İhsan Doğramacı'nın Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı görevinden ayrılmasından sonra Yükseköğretim Kurulu tarafından gereğince desteklenmemiş olmasının faturasını süreli yayın aboneliklerini azaltarak ödemeye başladığı görülmektedir. Başlangıçta dünyadaki mevcut belli başlı bilimsel yayınların hepsini bu Merkez'de bulundurmaya amaçlanmışken, yönetim değişikliğinin yolaçtığı anlayış farklılığının ödenekte kısıtlamalara neden olmasıyla, abone olunan süreli yayınların yeterince kullanılmıyor gerekçeleriyle zaman içinde azaltılması yoluna gidilmiştir. 1993 yılı başında 6,000'e kadar düşürülen süreli yayın abonelik giderlerin de Yükseköğretim Kurulu sırtında bir kambur olacağı düşüncesiyle izleyen yıllarda Merkez'in TÜBİTAK'a devri gündeme gelmiştir.

## **BİLGİ TOPLUMUNA YÖNELİŞ**

Günümüzde tüm insanlığı ilgilendiren çok yönlü bir değişim sürecinin yaşandığı bilinmektedir. Bu süreç insanlık tarihinin son üçyüz yılına damgasını vuran "Sanayi Toplumu"nun tüm kurum ve kuruluşlarını etkilemekte ve onları bir nitelik değişimi ile karşı karşıya bırakmaktadır. Oluşmakta olan bu yeni toplumun tanımlanması için farklı terimler önerilmişse de bunlar arasında "enformasyon" ya da "bilgi"nin yeğlenmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Uygarlık sürecinin her aşamasında gücün önemli kaynaklarından birini oluşturmuş olan bilgi, ilk kez bu dönemde toprağı, hammaddeyi, emeğı ve sermayeyi önceleyen stratejik bir konuma gelmiştir. Drucker'ın ifadesiyle bu durum "*Toplumun yapısını temelden değiştirmektedir. Yeni sosyal dinamikler yaratmaktadır. Yeni ekonomik dinamikler yaratmaktadır. Yeni politikalar yaratmaktadır*" (Drucker,1994:70). Bu yeni toplumsal yapılan-

mada kuramsal bilgiyi üretime ve hizmetlere en başarılı şekilde dönüştürebilenler ile eğitim-öğretim ve araştırma-geliştirme harcamalarına en çok yatırım yapan ülkelerin başarılı olabilecekleri belirtilmektedir ( Bozkurt,1996:149).

21. yüzyılda bilgiye egemen olacak ülkelerin mutlak bir üstünlük elde edecekleri sayılıtsı, kendi öz olanaklarını bu konuda yeterli bulmayanları bölgesel bloklaşma yoluyla etkinliklerini artırma arayışlarına yöneltmiştir. Bölgesel bloklaşmaların yanısıra ayrıca “küreselleşme” adı verilen farklı bir olguya da tanık olmaktadır. Yeni teknolojilere dayalı iletişim sistemleri ülkeleri birbirine o denli yakınlaştırmıştır ki artık dünyamızdan “küresel köy” diye sözedilmektedir. Bu köy içinde ülkelerin rekabet üstünlüğü, teknolojiye dayalı bilginin üretkenlik düzeyi ile doğru orantılıdır. Hangi coğrafyada filizlenip yeşerdiğine bakılmaksızın teknolojiler küresel ölçekte yaygınlık kazanmakta ve tüm ülkeler bu teknolojiden etkilenmektedir. Düşünce özgürlüğü, demokrasi, insan hakları, çevreye duyarlılık gibi akımların günümüzde tüm insanlığın paylaştığı ortak değerler haline gelmesi küreselleşmenin bir başka göstergeleridir. Bilim ve teknik literatürün neredeyse ortak dili haline gelen İngilizce’yi bilenler arasında anadili İngilizce olanların bundan böyle azınlıkta kaldıkları ifade edilmektedir (Türkiye’nin Bilim,1997:21).

Bilgi toplumunun kuramsal yapısının açıklanmasında öncü isimlerden olan Daniel Bell oluşmakta olan toplumun temel kurumu olarak üniversiteleri görmektedir.(Bell, 1973:18) Çünkü üniversiteler hem bilginin üretilmesinde hem üretilen bilgilerin ekonomik ve toplumsal yarara dönüştürülmesinde hem de bireyin yaratıcılığının en üst düzeyde geliştirilmesinde önemli potansiyelleri olan kuruluşlardır. Üniversitelerin bu nitelikleri, onları dönüşüm için öngörülen altyapı çalışmalarında ne denli dikkate alınmaları gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Yaşamakta olan dönüşüm sürecinde üniversite öğretimini önemsemek için pek çok neden sözkonusudur. Bunlardan belkide en önemlisi, yaşamın bir çok boyutlarında ortaya çıkan sorunların çözümlenmesinde daha fazla bilgiye duyulan gereksinimdir. Öğrenilmesi gereken bilgilerin sürekli artacağı düşünülürse bundan böyle öğrencilere “*sabit bir miktar bilgiyi hatırlamalarını öğretmekle*” yetinilemeyeceği açıktır (Bok, 1995:4). Temel özelliği değişim olan bu yeni süreçte son derece katı bir disiplin altında ezberletilen bilgiler 5-6 yıl gibi çok kısa bir sürede geçerliliklerini yitireceklerdir. Bu nedenle üniversitelerin bundan böyle sorgulama, yaratıcılığı özendirme, sürekli öğrenme gibi alışkanlıkları kazandırma sorumluluklarının olduğundan haberdar olmaları değil, bunları uygulamaları gerekmektedir.

Bilginin artış hızı akıl almaz düzeylere ulaşmıştır. “1960 yılında DNA yapısının keşfinden beri daha önceki dönemlerin hepsinden daha fazla biyotıp bilgisi birikmiştir. 2. Dünya Savaşından sonra önceki yıllarda olduğundan çok daha fazla kitap yayınlandı. Har-

vardın ilk bir milyon kitabını toplaması yaklaşık 275 yıl ve son bir milyonunu sağlaması yalnızca beş yıl aldı” ( Bok, 1995:139). Bilgi miktarındaki bu artıştan uzmanlar bile yakınmaktadır. Uzmanların kendi alanlarında güncel kalabilmeleri büyük çabalar gerektirmekte. Bu durumu literatürde yer alan bir örnekle somutlaştıracak olursak; otuz dil bilen bir kimyacı kendi alanındaki yayınları izlemek amacıyla Ocak ayının birinci günü okumaya başlarsa, saatte dört makale hesabıyla haftada 40 saat okursa, aynı yılın Aralık ayının son günü bu kimyacının kimya dalındaki literatürün ancak onda birini okumuş olabileceği hesaplanmış (Taner,1971:106). Üniversitelerde görev yapan araştırmacılar için gerçekte en büyük sorun, sadece istenilen konuda nelerin yayınlanmış olduğunu saptamak değil, bundan da öte bu yığından nelerin seçilmesi gerektiğini belirlemektir. Çünkü araştırma yapılan konuda nelerin yapılmış olduğunu bilmemek, yapılmış yeniden yapmak gibi gereksiz bir çabayı da birlikte getirmektedir. Bu boşuna zaman, emek ve para kaybı anlamına gelir. “Edison’un ben son kişinin bıraktığı yerden başlarım demesinin nedeni de budur” (Yurdadoğ, 1990:548).

Günümüz gelişmiş Batı üniversitelerinde araştırmacıların boş yere yitirdiği zaman, emek ve para kaybı, bilgi merkezleri olarak adlandırılan kütüphanelerin araştırma sürecinde etkinleştirilmesiyle büyük ölçüde azaltılmaktadır (Çakın,1991:158). Bu merkezlerde görev yapan profesyonel kütüphaneciler tarafından verilmekte olan yayın taraması, güncel duyuru, seçmeli bilgi yayımı, dizin ve öz hazırlama, bibliyografya ve işbirliği çalışmaları bu bağlamda üniversite yönetimleri tarafından desteklenmekte ve uyguladıkları politikalarla özendirilmektedir. Böylelikle araştırmacılar için gerekli olan bilgi “gereksinim duyulan anda, gereksinim duyulan kapsamda ve elverdiğince ekonomik biçimde” sunulabilmektedir. Değişimin neredeyse simgesi haline gelmiş olan bilgisayarların bu merkezlerde bilginin sağlanması, düzenlenmesi, depolanması, erişimi ve iletiminde kullanılmasıyla da sözkonusu hizmetlerde hız ve güvenilirlikte önemli ölçüde artırılmıştır.

## BİLGİ MERKEZLERİNİN SORUNLARI

1990’lı yıllara gelindiğinde Türkiye küreselleşen bir dünyada kendine yer bulma sorununu yoğun olarak yaşayan ülkelerden biri konumundadır. Bir yandan sanayileşme sürecinin açıklarını kapatmaya çalışırken öte yandan Bilgi Toplumuna yönelişin gereklerini oluşturmaya çabalamakta.

Bu iki grup sorunların çözümlenmesinde, üniversitelerimizin asal yükümlülükleri arasında yer alan günün koşullarına uygun nitelikte insan gücünün yetiştirilmesi ile bilimsel ve teknolojik bilgi üretiminin geliştirilmesinin, ne denli önemli olduğu açıktır. Üniversitelerimizin bu yükümlülüklerini başarıyla gerçekleştirebilmeleri, onların eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetleri sırasında gereksinim duydukları her türlü bilimsel ve teknolojik bil-

giye erişmelerine büyük ölçüde bağlıdır. Ancak böylelikle hem bilim ve teknolojinin yaratıcısı ve kullanıcısı olan beyin gücünün yetiştirilmesi hem de ekonomik ve toplumsal yarara dönüştürülebilecek yeni bilgi üretiminin gerçekleştirilmesi sağlanabilecektir.

Parçası bulunduğu üniversitenin gereksinim duyduğu her türlü bilgiyi, ne tür bir kaynaktan yer alırsa alsın, sağlamakla, düzenlemekle ve bunlardan yararlanılması yolunda öncelikle öğretim elemanlarına, öğrencilere ve araştırmacılara hizmet vermekle yükümlü bulunan üniversite kütüphanelerimiz günümüzde çok yönlü sorunlarla iç içe yaşamaktadır. Bu sorunlar arasında başlıcaları şunlardır.

**A-Yönetim ve Örgütlenmeye İlişkin Sorunlar:** Üniversite kütüphanelerimizin yönetim ve örgütlenmesi, günümüzde, 2547 sayılı yasa ve onu izleyen 19 Ağustos 1982 tarihli Yükseköğretim Kurulu'nun "İlke Kararı" ile 124 sayılı Kanun Hükmünde Kararname çerçevesinde yapılandırılmıştır. Buna göre kütüphane ve dokümantasyon dairesi başkanlığı, merkezi bir birim olarak üniversitelerde kütüphane hizmetlerinin yürütülmesinde ve geliştirilmesinde yetkili kılınmış ancak, fakülte kütüphanelerine sahip üniversitelerimizde bu uygulamanın nasıl yapılacağı açıklığa kavuşturulmamıştır. Fakültelerdeki kütüphane hizmetlerinin gerçekleştirilmesinden sorumlu olan kütüphane şube müdürlükleri yönetim açısından fakülte sekreterliklerine bağlı olduklarından, üniversitelerdeki kütüphane ve dokümantasyon dairesi başkanlıklarının üniversitenin tamamına yönelik hizmet sorumlulukları sembolik olmaktan öteye geçememektedir.

Üniversitenin toplumsal amaçlarının gerçekleştirilmesine bilgi hizmetleri sunarak katkıda bulunan üniversite kütüphanelerinin akademik nitelikleri, ilgili mevzuatta dikkate alınmamış, üniversite hiyerarşisi içindeki konumları, "fakülte sekreterlikleri"ne ya da "Üniversite genel sekreterlikleri"ne ilişkin olarak tanımlanmıştır. Eğitim, öğretim ve araştırma faaliyetleri ile kütüphane arasındaki var olan organik ilişkinin üniversite örgütlenmesine gereğince yansıtılmamış olması, kütüphane hizmetlerinin akademik yaşamın dışında değerlendirilmesine yol açarak etkinleşmesini önemli ölçüde engellemiştir.

Günümüz Batı üniversitelerin çoğunda kütüphane akademik bir birim olarak algılanmakta ve kütüphane yönetimi üniversitenin akademik kurullarında temsil edilmektedir. Böylelikle kütüphane yönetiminin üniversite ortamındaki eğitim, öğretim ve araştırma faaliyetlerinin gelişiminden doğrudan doğruya bilgilenmesi sağlanarak ilgili konuda gerekli hizmetlerinin planlanması yapılabilmektedir. Bu konuda örnek alınması gereken bir diğer husus ta, üniversitelerin en üst düzeyde akademik organı olan Senato'ya kütüphane hizmetlerinin geliştirilmesi konusunda öneri getirmesi için oluşturulan "Kütüphane Komisyonu"nun varlığıdır. Çoğu kez rektörün başkanlığında toplanan ve kütüphane yöneticinin raportör olarak yer aldığı bu komisyon, üniversite yönetimi ile kütüphane arasında ilişkinin sağlıklı bir tabana oturtulması gibi önemli bir işlevi gerçekleştirmektedir.

Üniversite kütüphanelerimizin yönetimi ile ilgili önemli diğer bir sorun, kütüphane ve dokümantasyon dairesi başkanı olarak görev yapanların büyük bir çoğunluğunun bilgi hizmetleri konularında ne örgün bir öğretim almış ne de ilgi konuda deneyimli olduklarıdır. 1996 yılı itibariyle üniversite kütüphanelerinde daire başkanı olarak görev yapan 54 kişiden 32'sinin (%59) kütüphanecilik formasyonuna sahip olmadığı ifade edilmektedir (Toplu, 1996:55). Bu konuda bir değerlendirme yapan Çelik'e göre "...başkanlığa atanmada nesnellığe liyakate dayalı bir sistemin olmayışı sonucu, çok önemli görevler olan kütüphane ve dokümantasyon daire başkanlıklarına "ehil" olmayan kişiler gelebilmektedir" (Çelik, 1991:63).

**B- Mali Desteğe İlişkin Sorunlar:** Doğası gereği pahalı olan kütüphane hizmetlerinin etkinliği, parçası bulunduğu üniversitenin kendisine sağladığı mali destekle doğru orantılıdır. Kullanıcılarının çeşitli düzeylerdeki bilgi gereksinimlerin karşılanabilmesi için bu kütüphanelerin sadece yazılı ve basılı bilgi kaynaklarını değil, ayrıca elektronik ortamda sunulanlardan da haberdar olmaları ve gerektiğinde bunları kullanıma sunmaları beklenilir. Ancak, bilgi kaynakları fiyatlarındaki dolar bazındaki sürekli artış, günümüzün bir çok üniversite kütüphanesini satın alma yoluyla sağladıkları bilgi kaynaklarını sınırlandırmaya zorlarken, onları bu artışlardan daha az etkilenebilecek yeni girişimlerde bulunmaya yönlendirmektedir. İlgi konuda sağlıklı değerlendirilmeler yapılabilmesi için de kütüphane hizmetlerinin maliyet analizleri gerçekleştirilmekte ve her girişimin ne denli ekonomi sağladığının dökümleri objektif veriler ışığında belirlenebilmektedir.

Ülkemizde üniversite kütüphanelerinin finansman açısından en önemli sorunu, günümüzden neredeyse yarım yüzyıl önce L. S. Thompson tarafından belirtilmiş olduğu üzere, herhangi bir kamu üniversitesinin kütüphanesi için harcanan para miktarının ne olduğuna yönelik güvenilir istatistiki bilgilerin bulunmayışıdır. Herhangi bir kütüphane hizmetinin kamuya maliyetinin ne olduğu bir tarafa, gerçekte bir kütüphanenin üniversiteye her yönüyle kaç mal olduğunun hesaplanabilmesi için neredeyse lisansüstü düzeyde bir çalışma yapmak gerekmektedir.

Üniversite kütüphanelerimizin maliyeti konusunda bugüne değin yapılmış olan çalışmalar, çoğu kez Resmi Gazetelerin ilgili sayılarında yer alan üniversite bütçelerinden kütüphane hizmetleri için ayrılmış olan ödenekleri esas alarak hazırlanmışlardır. Kimi dönemlerde bu ödeneklerin harcanmasına izin verilmediği gibi, kimi zamanlarda da bu ödeneklerden önemli kesintiler yapıldığı bilinmektedir. Bundan da öte, sözkonusu ödenekler kütüphane için yapılacak harcamaları değil, bilgi kaynakları alımı için harcanması öngörülen miktarı ifade etmektedir. Elimizdeki veriler bunlardır. Araştırmacıların üniversite kütüphanelerine gönderdikleri anket formları aracılığı elde ettikleri verilerin de güvenilirliği tartışmaya açıktır. Üniversite kütüphanelerimizin harcamalarını belirlemek amacıyla farklı kişiler tarafından yapılan anket çalışmaları aynı dönemleri kapsıyor olmalarına karşın, bulguları arasında önemli farklılıklar sözkonusudur.



Üniversite kütüphanelerimize bilgi kaynağı alımı için ayrılmış olan ödeneklerin, uluslararası standartlar ışığında yapılan değerlendirilmelerinde, üniversitelerimizin bilgi kaynakları alımı için yeterli ve tutarlı bir politika izlemediği anlaşılmaktadır. Bilgi kaynağı alımı için ayrılması gereken miktarın üniversite genel bütçesinin yaklaşık %2-3 arasında olması gerekirken, bu oran ülkemiz üniversiteleri genelinde; 1988 için ortalama %0,86, 1989 için %1,04, 1990 için %0,87, 1991 için %0,79 olmuştur. Oranlar üniversiteden üniversiteye de büyük farklılıklar göstermektedir. Örneğin 1991 yılında bilgi kaynakları alımı için genel bütçesinin %6,5'ini ayıran Boğaziçi Üniversitesi'nin yanı sıra %0,20'sini ayıran Trakya Üniversitesi bulunmaktadır. Yine üniversitelerin 1988-1991 yılları arasında bilgi kaynakları için ayırdığı ödeneğin yüzdeleri yıldan yıla da tutarsızlıklar gösterebilmektedir. Örneğin İstanbul Üniversitesi 1988 yılında bilgi kaynağı alımı için bütçesinin %1,11'ini ayırmışken, bu oran 1989 yılında %0,96, 1990 yılında %0,39, 1991 yılında da %0,20 olmuştur. Boğaziçi Üniversitesi'nde ise bu oran 1988'de %4,20, 1989'da %4,77, 1990'da %5,13, 1991'de ise %6,50 olmuştur. Kimi üniversitelerimizde ise ayrılmış olan ödeneğin üniversite bütçesi içindeki oranı yıldan yıla büyük değişiklikler gösterebilmektedir. Örneğin Hacettepe Üniversitesi'nde bu oran 1988'de %0,64 iken 1989'da %1,62'ye yükselmiş, 1990'da %0,82'ye düşmüş, 1991'de de %0,90'a çıkmıştır (Çelik, 1991:62).

**C-Personele İlişkin Sorunlar:** Üniversite kütüphanelerinin hizmetlerinde başarılı olmaları, bu kuruluşlarda yeterli nitelik ve nicelikte insangücünün çalıştırılmasını zorunlu kılar. Görev yapan personelin bir kısmının bilgi ve belge yönetimi olarak tanımlanmaya başlayan kütüphanecilik alanında mesleki bilgi, beceri ve deneyime sahip olması gerekirken, diğer bir kısmının kimi özel konu alanlarında çalıştırılabilecek nitelikte olması öngörülmektedir. Kütüphanelerde ayrıca rutin işleri yapacak personele de gereksinim duyulur.

Üniversitelerimizin kütüphanelerinde görev yapan personelin nitelik ne niceliklerine ilişkin olarak birinci elden veriler ilgili kuruluşlar tarafından düzenli olarak yayınlanmamış olduğundan bu konuda literatürde yer alan değerlendirmeler genellikle araştırmacıların anket yoluyla edindiği verilere dayalı olarak yapılmaktadır. Anketler çoğu kez ilgili üniversitelerin kütüphane ve dokümantasyon dairesi başkanlıkları tarafından doldurulmakta, ancak fakülte ve enstitü kütüphaneleri ile daire başkanlıkları arasında gerekli eşgüdümün sağlanamamış olmasından ötürü de, kimi üniversitelerimizin fakülte ve enstitü kütüphanelerinde görev yapan personel kapsam dışı bırakılabilmektedir. Bu nedenle anketler aracılığıyla elde edilen verilerin güvenilirliği tartışmaya açıktır. 1992 yılı itibariyle üniversitelerimiz arasında Atatürk, Boğaziçi, Bilkent, Çukurova, Gaziantep, Hacettepe, Karadeniz Teknik, Orta Doğu ve Yıldız dışında tüm üniversitelerimizde ya fakülte ya enstitü ya da her ikisi birden bulunmaktadır.

1997 yılında 52 üniversitemizin kütüphane ve dokümantasyon dairesi başkanlıkları denetimindeki merkez kütüphanelerinde çeşitli düzeylerde görev yapmakta olan toplam 970 personelin ancak 276'sının (%28) kütüphanecilik bölümü mezunudur (Türkiye Bilgi Merk.,1998). Gerçekte hem kütüphanelerde görev yapan toplam personelin sayısı hem de bu personel içinde yer alan mesleki formasyona sahip profesyonellerin sayısı, gelişmiş ülkelere ilgi konuda öngörülen asgari standartların oldukça gerisindedir. Standartların genel kullanıcı sayısına göre değil, her kullanıcı grubunun örneğin öğretim üyesi, doktora öğrencisi, yüksek lisans öğrencisi, lisans öğrencisi gibi ayrı ayrı, kütüphanelere getirdikleri hizmet yüklerinin özellikleri ışığında uygulanması durumunda üniversite kütüphanelerimizdeki personelin nitelik ve niceliğinde yetersizlik, daha da vahim bir görünüm arzedecektir. Hakkında bilgi edinilebilen toplam 52 üniversitemizin neredeyse yarısında profesyonel hizmetlerin bir ya da iki kütüphanecilik bölümü mezunu ile yürütülmekte oluşu ayrıca üzerinde titizlikle durulması gereken bir husustur.

Üniversite kütüphanelerimizin personel yapıları itibariyle önemli diğer bir sorun, bu ralarda görev yapmakta olan profesyonel personelin 'Genel İdari Hizmetler' kategorisinde tanımlanmış olması nedeniyle düşük ücret almaları ve bu yüzden genellikle özel sektöre doğru hareketliliğin yaşanmakta olduğudur. 1750 sayılı 'Üniversiteler Kanunu' ile gündeme gelen ve 2547 sayılı 'Yükseköğretim Kanunu'nda da yer alan, kütüphanelerde 'uzman' kadrolu personelin çalıştırılabilir olması, üniversitelerin yetişmiş personeli tutabilmeleri konusunda önemli bir girişim olmuştur. Ancak, birçok üniversitenin uzman kadrolarının kütüphanecilere verilmesinde tutarlı bir politika izleyemediği de görülmektedir. 1990 yılı itibariyle üniversite kütüphanelerimizde çalışan kütüphanecilerin ancak %60'ı akademik uzman kadrosundadır (Çelik,1990:159).

Eğitim-öğretim ve araştırma çalışmalarında yaşamsal bir değere sahip olan kütüphanelere, üniversitenin herhangi bir anabilim dalında yer alması gereken öğretim üye yardımcılarını kadroları kadar bir tahsisin yapılamaması üniversitemizin içinde bulunduğu durum açısından oldukça düşündürücüdür. Genelde örnek alınan bir çok Batı ülkesinin üniversite kütüphanelerinde görev yapan profesyonel personelin gerek maddi gerekse statü itibariyle öğretim üyeleri ile karşılaştırılabilir bir konumda oldukları bilinmektedir.

**D- Koleksiyona İlişkin Sorunlar:** Öğrencilerin, öğretim elemanlarının ve araştırmacıların üniversite kütüphanesine yönelik beklentilerinin başında, gereksinim duydukları bilgi kaynaklarını orada bulabilecekleri sayıltısı vardır. Gerçekte kütüphane kurumunun üniversite örgütlenmesi içindeki varlığının gerekçesi de budur. Çünkü üniversiteler bir taraftan toplumsal yarara dönüştürülebilecek bilgi üretmek, öte yandan da araştırmalar sonucu elde edilen bu bilgileri lisans, yüksek lisans ve doktora programlarıyla genç kuşak-

lara aktarmak konumundadırlar. Bu durum üniversiteleri yeni bilgilere bağımlı kılarken, üniversite kütüphanelerinin de çeşitli bilim dallarında yürütülmekte olan akademik çalışmaları bilgi hizmetleri yoluyla desteklemesini gerektirir. Bu nedenle üniversite kütüphaneleri “uygun” nitelik ve nicelikte bir koleksiyonu kullanım için hazır bulundurmak zorundadırlar. Günümüzde büyük bir hızla artmakta ve çeşitlenmekte olan bilgi kaynaklarını denetim altına almak başlı başına bir sorundur. Artık hiç bir kütüphane kendi olanaklarıyla kullanıcılarının gereksinim duyacağı tüm bilgi kaynaklarını bulduramamaktadır. Bu konuda ortak paylaşımı öngören uygulamalar geliştirilmekte ise de her kütüphane hizmet vermekle yükümlü olduğu kitlenin öncelikle gereksinim duyduğu bilgi kaynaklarından oluşan temel koleksiyona sürekli olarak sahip olmak zorundadır.

Bir üniversite kütüphanesinin sahip olması gereken koleksiyonunun en az ne olması gerektiği konusunda ülkeden ülkeye değişen uygulamalar söz konusudur. Örneğin hacim itibarıyla üniversite kütüphanelerinin koleksiyonu ABD’de milyonlarla telaffuz edilirken, İngiltere’de standart bir üniversite kütüphanesi için milyonlara yaklaşan bir düzeydedir. Ülkemizdeki fakülteleri anımsatan ABD’deki ‘college’lerin kütüphaneleri için öngörülen standart, 600 öğrenci için toplam 50,000 ciltlik bir koleksiyondur. Öğrenci sayısındaki her 200 artış için koleksiyona 10,000 cilt eserin eklenmesi öngörülmektedir. F. N. Withers ayrıca, Federal Almanya’da Wissenschaftsrat tarafından yayınlanmış bir raporda 300,000 ciltlik bir koleksiyonun üniversitelerde kütüphane kullanıcılarının gereksinimini %75 oranında karşılayabildiğini, 600,000 ciltlik bir kitap mevcudunun da bir üniversitenin kendi ayakları üzerinde durabilmesi için yeterli olduğunun belirtildiğini ifade etmektedir (Withers, 1988:31).

Çeşitli bilim dallarında en güncel bilgileri içermeleri itibarıyla süreli yayınlar üniversite kütüphanelerindeki koleksiyonların önemli kaynaklarıdır. Özellikle mühendislik, tıp ve fen bilimlerinde araştırma sonuçlarını diğer basılı kaynaklara oranla daha çabuk yansıttıkları için anlamlı bir konuları söz konusudur. Süreli yayınlar özellikle bilim ve teknoloji dünyasında güncel bilgiye erişim için araştırmacılar tarafından yoğun olarak kullanılırlar. İngiltere’de ‘Milli Kütüphaneler ve Üniversite Kütüphaneleri Daimi Komitesi’ olan SCONUL’un standart bir üniversitenin kütüphanesinde bulundurulması gereken süreli yayın sayısına yönelik önerisi, aboneliği devam eden en az 3,000 süreli yayındır (Neal, 1970:70). ABD ve Kanada’daki üniversite kütüphaneleri için bu rakam, üniversiteye kayıtlı öğrenci sayısına göre farklılaşmakta, örneğin 1,000 öğrenci için 1,000 süreli yayından, toplam 13,000 öğrenci için 7,250 süreli yayına kadar değişen ölçütlerle belirtilmiştir (Withers, 1988:37).

TÜBİTAK tarafından 1998 yılında yayınlanan 'Türkiye Bilgi Merkezleri Rehberi'nde yer alan toplam 52 üniversitemizin kütüphane ve dokümantasyon dairesi başkanlıklarının denetimindeki merkez kütüphanelerin koleksiyonları, üniversiteden üniversiteye farklılıklar göstermesine karşın 22'sinin (%42) koleksiyonu 1,000-20,000 kitap içermekte, 12'sinin (%23) koleksiyonu 20,000-40,000 arasında, 3'nün (%6) koleksiyonu da 200,000-300,000 arasındadır. Üniversite kütüphanelerimiz arasında sadece bir tanesi'nin koleksiyonu 500,000'in üzerindedir. Tahmin edilebileceği gibi bu kütüphane İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'dir. Bunun nedenlerini ülkemizin ilk üniversitesi olmasında, kütüphanesinin kuruluş özelliklerinde ve bu kütüphanenin derleme yasası çerçevesinde ülkede yayınlanan her eserden bir kopyayı ücretsiz olarak edinme ayrıcalığında aramak gerekir.

Benzer bir durum üniversite kütüphanelerimizin süreli yayın koleksiyonları için de geçerlidir. Bu kütüphanelerimizden 15'inin (%29) abone olduğu süreli yayın sayısı 1-50 arasında, 5'nin (%10) abone olduğu süreli yayın sayısı 50-100 arasında, 8'inin (%16) 100-200 arasında, 9'unun (%17) 200-500 arasında, 10'nunun (%19) 500-1000 arasındadır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi derlemeden yararlanıyor olması nedeniyle 3,000'nin üstünde süreli yayını düzenli olarak sağlarken, 1,000-2,000 süreli yayına abone olan 3 (%6) kütüphanemiz, 2,000-3,000 arasında süreli yayın aboneliği olan 1 kütüphanemiz bulunmaktadır. Bu kütüphanenin de yıllardan beri faaliyette bulunan devlet üniversitelerimizden birinin kütüphanesi olmayıp, özel bir vakıf üniversitesinin kütüphanesi olması oldukça ilginçtir.

1993 yılı içinde ülkemizdeki üniversite kütüphanelerine kazandırılmış olan toplam kitap ve süreli yayın sayısı 20,000 dir. Buna karşın bu sayı S.Arabistan'da 95,000, İran'da 199,000, Bulgaristan'da 290,000, Danimarka'da 303,000, Avusturya'da 334,000, Fransa'da 349,000, Hollanda'da 641,000, İngiltere'de 1,656,000, Almanya'da 2,627,000, Japonya'da ise 7,282,000'dir (Türk Bilim Teknoloji, 1993:30).

## **SORUNLAR VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ**

1933 reformuyla başlayıp devam eden yükseköğretim sistemimizdeki yasal düzenlemelerin özünde, yükseköğretimi yaygınlaştırmak, eğitim-öğretimin niteliğini yükseltmek ve araştırma yapmaya özendirilmeye yönelik çağdaş yapılanmaya gerçekleştirmek olmasına karşın, yapılmış olan değişikliklerin hiç birinde akademik çalışmaların verimliliği ile doğrudan ilişkisi olan kütüphane kurumunun etkinliğini artırıcı düzenlemelere yer verilmemiştir. Kütüphane kullanma alışkanlığının da toplumsal niteliklerimiz arasında da yer almadığı düşünülürse, "Üniversitenin kalbi" olarak tanımlanan kütüphanelerin üniver-

sitelerimizle olan ilişkisinin günümüze değin göstermelik olmaktan öteye geçemediği söylenebilir. Hizmet verdiği kitlenin bilgi gereksinimlerini çeşitli bilgi hizmetleriyle karşılama potansiyeline sahip kütüphanelerin üniversite yapılanmamız içinde kendilerine yaraşır bir konumda olmadıkları açıktır. Buna karşın çağdaş Batı üniversitelerinin kütüphanelerine tanıdıkları olanaklar, bu kurumların üniversitelerin “kalbi” olduğu düşüncesini doğrular niteliktedir. Gerçektende her türlü kayıtlı bilginin sağlandığı, düzenlendiği, depolandığı ve bunlardan yararlanılması doğrultusunda hizmet verme durumunda olan kütüphaneler olmadan üniversitelerin asal görevleri olan eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerinin gerektiğince yapılamıyacağı düşüncesinden hareketle, bilgi hizmetlerine doğaları gereği bağımlı olduğu kabul edilen eğitim-öğretim ve araştırma programlarının ülkemiz üniversitelerinde ne düzeyde ve nasıl yürütülmekte olduğunun sorgulanması gerekir.

Üniversitelerde verilmekte olan eğitimin amacı, genel eğitim sistemi içinde, ülkenin ihtiyaç duyduğu alanlarda çağdaş, yüksek düzeyde nitelikli insan gücünü yetiştirmektir. Günümüzde çağdaş eğitim, “..çok yönlü, katılımcı, yaratıcı ve duyarlı insanı yetiştirmeye yönelik bir eğitim biçimidir. Başka bir deyişle çağdaş eğitimin amacı, bireyin yalnızca zihinsel olarak değil, bedensel, sosyal ve duygusal yönlerden de bir bütün olarak gelişimini sağlamaktır. Bu eğitim biçiminde; yüzyılların ürünü klasik ezberci, program ağırlıklı, öğreticinin tek ve otorite olduğu öğretim metoduna yer yoktur. Zaten günün artan bilgileri bir yandan insanı bilgi kazanma konusunda insanı seçici olmaya sevk ederken, diğer yandan da artan ve karmaşıklaşan bilgilerin hepsinin birden bir kişi tarafından öğrenilmesini imkansız kılmaktadır. Öğretmenin rolü, bu hızlı bilgi borbardımanı sırasında öğrencinin asıl öğrenmesi gerekenler hususunda ona yol göstermek, onun ilgisini çekmek, çelişkili bilgiler karşısında bocalamasını önleyici açıklamalar yapmaktır” (Oğuz, 1992:9-10).

Üniversite rektörlerimizin çağdaş eğitim ve çağdaş üniversite konusunda görüşlerini belirtirken, yürütülmekte olan eğitim ve öğretime ilişkin olarak “..değişimlere uyum sağlayamaması...sisteme teknolojik atılımlar sağlanmadığı... öğretim üyelerinin birer bilgi aktarma makinasına dönüştükleri... üniversitelerin kapasitelerinin çok üstünde öğrenci almaları...öğretim üyelerinin ders yüklerinin fazlalığı... kaynak yetersizliğinden donanımların yenilenemediği... öğrencilerin derslerin işlenişinde aktif hale getirilemediği...öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının çok yüksek olması... okutulan derslerin ve programların güncelleştirilmesi gerektiği...” gibi geniş bir yelpazedeki eleştirilerini kimi zaman doğrudan kimi zaman da dolaylı olarak ifade etmişlerdir (Çağdaş Eğitim, 1992). Üniversite-rimizde uygulanmakta olan eğitim ve öğretime yönelik yapılmış olan bu eleştiriler, gerçekte hiçte yabancı olduğumuz bir husus değildir. İstanbul Üniversitesi'nin kuruluş dönemlerinde

görev yapmış Prof. Hirsch'in bu bağlamda belirtmiş olduğu görüşlerinden başlayarak devam eden süreç içinde üniversitelerimizin genelinde geçerli olan öğretim yönteminin öğrenciyi ders notlarına bağımlı kıldığı, yaratıcılığı özendirmediği, ezberci bir düşüncenin egemen olduğu görüşleri sürekli olarak konuya ilgi duyanlar tarafından gündeme getirilmiştir. 1996-2000 yıllarını kapsayan 7. Beş Yıllık Kalkınma Planında da yer alan “*Yükseköğretim bürokratik ve merkeziyetçi yapıdan kurtarılacak ve... eğitim-öğretim sistem ve programları uluslararası eğitim sistem ve standartlarına uygun bir hale getirilecek*” (Yedinci Beş Yıllık, 1995:32) ifadeleri, mevcut uygulamaların ‘standart-altı’ olduğunun ilgililer tarafından da kabul edildiğinin göstergesidir.

Üniversiteleri diğer yükseköğretim kurumlarından ayıran en belirgin özellik, bu kuruluşların araştırmaya verdikleri önemden kaynaklanır. Üniversiteler çeşitli düzeylerde yürüttükleri araştırmalarla hem toplumlarda bilgi birikimini sağlar, hem de ürettikleri bilginin bireyden çok toplum ve insanlık yararına kullanılmasına katkıda bulunurlar. Özellikle II. Dünya Savaşından sonra araştırmanın önemini kavrayan bir çok ülke, genellikle üniversiteler aracılığı ile araştırma-geliştirme faaliyetlerine büyük yatırımlarda bulunmuşlardır.

Ülkemizde üniversiteler araştırma-geliştirme faaliyetlerinin önde gelen kuruluşlarıdır. 1995 verileri itibariyle araştırma faaliyetlerinde görev alan toplam 46,349 insangücünün % 63,7’sinin üniversitelerde, %16,7’sinin kamu sektöründe ve % 19,6’sının ticari kesimde bulunduğu görülmektedir (Yücel, 1997:14). Araştırma-geliştirme harcamalarının sektörler itibariyle dağılımına bakıldığında da yine aynı yıl toplam harcamaların %69’unu üniversitelerin, %7’sinin kamu sektörünün, %24’ünün de ticari kesim tarafından harcandığı anlaşılmaktadır (Türkiyenin Bilim, 1997:76). Ancak araştırma-geliştirme harcamalarının ülkemizdeki GSYİH içindeki %0.38 olan pay oranı, ortalama %1 ile 3 arasında değişen Batı ülkelerinin oldukça gerisindedir.

Araştırma faaliyetlerinin üretkenliğini gösteren bir diğer gösterge de, ülkelerin uluslararası atıf indekslerinde (Science Citation Index, Social Science Citation Index, Arts and Humanities Citation Index) yer alan makale sayısıdır. 1985-1995 yılları arasında her üç indekste yer alan Türkiye kökenli makalelerin sayısında büyük artışlar gerçekleştirilmiştir. (Bakınız Tablo:1) 1985-1995 yılları arasındaki bu artış SCI’da yayınlanan makale sayısında %373, SSCI’da %267 ve AHCI’de ise %462’dir. Ancak, uluslararası düzeyde kabul gören hakemli bilimsel dergileri kapsayan bu indekslerde yayınlanan Türkiye kökenli makale sayılarının gerçekten ne olduğu konusunda Tübitak kaynaklı yayınlarda yer alan

**Tablo 1.** Uluslararası Atıf İndekslerinde Türkiye'nin Durumu)

ATIF İNDEKSLERİ	1985		1995	
	Sayı	Sıra	Sayı	Sıra
Science Citation Index	493	43	2.333	34
Social Science Citation Index	31	43	114	36
Arts and Humanities Citation Index	8	45	20	37
TOPLAM MAKALE SAYISI	532		2.467	

Kaynak: T.C. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı. Türk Yükseköğretim Sistemi 1994-1995'den 1995-1996'ya Gelişmeler. Mart, 1997. S.70

bulgular ile Yükseköğretim Kurulu kaynaklı yayınlarda yer alan bulgular arasında önemli ayrımlar sözkonusudur. (Bakınız Tablo:2) Her ne kadar her iki kaynakta da Fen Bilimleri itibarıyla SCI'da yer alan Türkiye kaynaklı yayın toplamının dünya sıralamasındaki yeri değişmiyorsa da, 1995 yılı için TÜBİTAK kaynaklı toplam 2812 yayın esas alındığında, Türkiye'nin dünya sıralamasındaki yeri, YÖK kaynaklı yayında yer alan ve 58 ülkeyi içeren tablodaki bilgiler ışığında 34. değil 30. olması gerekmektedir. Yine "Hacettepe Haber"de yer alan ve TÜBİTAK-ULAKBİM Temmuz 1998 kaynaklı olduğu belirtilen bir habere göre de, Türkiye üniversitelerinin SCI'e giren yayın sayısı 1996 için 1776, 1997 için ise 2729'dur (Hacettepe Haber,1998). Yine bu habere göre Türkiye'nin dünya sıralamasındaki konumu 34.sıradan 27.sıraya yükselmiştir.

Üniversitelerdeki araştırma faaliyetlerinin en önemli ögesi, bilim üretme kapasitesine sahip araştırmacıların sayısı ve düzeyleridir. 1995/96 akademik yılında üniversitelerimizde çalışan öğretim elemanlarının toplam sayısı 49,234'tür. Bunun %13'ü profesör, %7'si doçent, %13'ü yardımcı doçent, %42'si araştırma görevlisi ve %25'i öğretim görevlisi, okutman, uzman v.b.dir. Bu veriler ışığında öğretim üyesine düşen öğrenci sayısı genel ortalamada 34 olmasına karşın, bu sayı eğitim bilimlerinde 91'e çıkabilmekte, sağlık bilimlerinde 10'a değin düşmektedir. Öğrenci /öğretim elemanı oranının sağlık bilimleri dışında gelişmiş ülkelerdeki standartların önemli ölçüde gerisinde kaldığı ifade edilmektedir (Türk Yükseköğretim, 1997:29).

**Tablo 2.** Science Citation Index Tarafından Taranan Dergilerde Yer Alan Türkiye Adresli Yayınlar-Fen Bilimleri Dalında)

Yıllar	YÖK Kaynaklı Bulgular		TÜBİTAK Kaynaklı Bulgular	
	Yayın Sayısı	Dünya Sıralaması	Yayın Sayısı	Dünya Sıralaması
1980	390	41	380	41
1981	344	42	361	42
1982	350	44	386	44
1983	395	45	432	45
1984	380	44	501	44
1985	493	43	555	43
1986	520	44	612	44
1987	591	43	704	43
1988	660	42	828	42
1989	815	41	979	41
1990	925	40	1117	40
1991	1080	39	1206	39
1992	1354	38	1653	38
1993	1492	37	1928	37
1994	1789	34	2308	34
1995	2333	34	2812	34

**Kaynaklar:** TÜBİTAK. Türkiye'nin Bilim ve Teknoloji Politikası ve TÜBİTAK Misyonu. BTP 97/03. Mayıs, 1997 .s.77; T.C.YÖK Başkanlığı. Türk Yükseköğretim Sistemi,1994-1995'den 1995-1996'ya Gelişmeler. Mart,1997. s.75

Farklı bilim dallarında gözlenen öğrenci/öğretim üyesi oranı ile bu bilim dallarında görev yapanların Uluslararası Atf İndekslerinde yayınlanan makale sayıları arasında bir ilişki olduğundan sözedilebilir. Türkiye'de öğrenci/öğretim üyesi oranının genel ortalamadan düşük olduğu fen bilimlerinde öğretim üyesi başına düşen yayın sayısı 0,217 iken, bu sayı öğrenci/öğretim üyesi oranının 58 olduğu beşeri bilimlerde 0,048, öğrenci/öğretim üyesi oranının 77 olduğu sosyal bilimlerde ise 0.028'dir. (Bakınız Tablo 3)



**Tablo 3.** Öğrenci/Öğretim Üyesi Oranı ile Öğretim Üyesinin Uluslararası Yayın Üretkenliği

1995	Science Citation Index	Arts and Citation Index	Social Science Index
Türkiye Toplam Katkısı	2333	20	114
Öğrenci/Öğretim Üyesi Oranı	25	58	77
Öğretim Üyesine Düşen Yayın Sayısı	0.217	0.048	0.028

Kaynak: T.C. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı. Türk Yükseköğretim Sistemi 1994-95'den 1995-96'ya Gelişmeler. Mart, 1997. 29. ve 70. sayfalardaki tablolardan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Üniversitelerin araştırma etkinliklerinin belirlenmesinde kullanılan diğer bir gösterge, lisansüstü programlara kayıtlı öğrenci sayısıdır. 1995/96 yılında bu programlara kayıtlı öğrenci sayısı toplam 69.526 olup, bunun %28'i doktora programlarına %72'si yüksek lisans programlarına kayıtlıdır. On yıllık bir süre içinde lisansüstü programlara kayıtlı öğrenci sayısında %300'e yaklaşan bir artış elde edilmiş ancak, programların üretkenliği %15'ten %12'ye düşmüştür. Lisansüstü öğrencilerin üniversitelerimize kayıtlı toplam öğrenci sayısı içindeki oranı ülkemizde %5.7'dir. Bu oran ABD'de %21,4, İsrail'de %21,1, Birleşik Krallık'da %18,8, Fransa'da %14,1, İsveç'te %13,9'dur (Türk Yükseköğretim, 1997:58-59).

Görüldüğü üzere üniversitelerimizde araştırma faaliyetleri için de 'yeterli' bir ortamın yaratılmış olduğundan sözetmek mümkün değildir. 1983 yılında hazırlanmış olan 'Türk Bilim Politikası 1983-2003'de yer almış üniversitelerimize yönelik eleştiriler bütünüyle günümüz için de geçerliliğini korumaktadır. Söz konusu belgede üniversitelerimizin araştırma-egitim yapısal yetersizliği şu cümlelerle ifade edilmiştir. "Araştırma, yalnız akademik yükselme için bir araç olarak kullanılmamış, dolayısıyla iyi bir öğretim için araştırma yapmanın zorunlu olduğu inancı gelişmemiştir. Oysa öğretim ile araştırma arasında sıkı bir ilişki vardır. Araştırma faaliyeti yaygınlaşmadıkça öğretimde de geniş bir reform yapılamaz. Öte yandan üniversite öğrencileri araştırma yapmaya özendirilmemiş, yetenekli öğrenciler için bir ortam yaratılmamıştır. Araştırma yüksek düzeyde bir bilim ortamına ihtiyaç gösterir. Böyle bir ortam araştırmanın gereğine inanmış lider araştırmacı kadrosu, iyi donatılmış laboratuvarları ve zengin kitaplıkları bulunan ve disiplinler arası koordinasyonu gelişmiş üniversitelerde gelişir. Üniversitelerimizin bir çoğunda böyle bir ortamın bulunduğu söylenemez. Çünkü üniversitelerimizin bir çoğu kuruluşunu henüz tamamlamış değildir. Bu gibi üniversitelerde eğitim-öğretim bile zorluklarla yapılabilmektedir. Yeni kurulan üniversitelerimizin araştırma için gerekli laboratuvar, araç, gereç ve kitaplıklar

*yönünden yetersizdir. Gelişmiş üniversitelerimizde bile araştırma faaliyetleri istenen düzeye yükseltilmemiş ve araştırma yalnız akademik yükselme ve bilime katkı gibi itici gücü az amaçlarla yapılagelmiştir.” (Türk Bilim, 1983:42)*

Üniversitelerimizin içinde bulunduğu bu yapılanma içinde hem kütüphane kurumuna gereksinim duyulmamasının nedenlerini ve böylelikle sistem içinde var olan kütüphanelerin niçin gelişemediğini, hem de yetersiz kütüphane koşullarının eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerinde yol açtığı olumsuzluklara yanıt bulmak mümkündür. Üniversite yapılanması içinde bir alt sistem olarak var olan kütüphane kurumunun dinamikleri, parçası bulunduğu üniversitenin üretkenlik ve verimlilik düzeyi ile doğrudan doğruya ilintilidir. Yaratıcılığının özendirildiği, sürekli öğrenme alışkanlıklarının geliştirildiği rekabete dayalı öğretim yöntemlerinin geçerli olduğu, araştırma yoğun ortamlarda kütüphaneler, gerçekten, sistemin başlıca yapı taşlarından birini oluştururlar. Buna karşın son derece katı bir disiplin altında söyleneni yerine getirmeye koşullanmış, tek düze insan yetiştirmeye yönelik ezberci bir düşüncenin egemen olduğu ve araştırma faaliyetlerinin gerek nitelik gerekse nicelik itibarıyla yeterince gelişemediği ortamlarda ise kütüphaneler, terminolojinin de yansıttığı gibi kitap depoları olmaktan ve öğrencilere kendi ders notlarını sessiz bir ortamda çalışma olanağı sağlayan kuruluşlar olmaktan öteye geçememektedirler.

## SONUÇ

Nitelikli insangücünün yetiştirilmesine, bilimsel ve teknik bilgi düzeyinin yükseltilmesine yönelik yükümlülükleriyle, sanayi toplumunun temel kuruluşlarından biri olan üniversiteler, öyle görülmektedir ki, 21. Yüzyılın Bilgi Toplumunda da bugün olduklarından çok daha fazla öneme sahip gözde kuruluşlar olarak varlıklarını sürdüreceklerdir. Eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerinin en üst düzeyde üniversitelerde yürütülmekte olduğu gerçeği, sanayileşme sürecini tamamlamış ya da tamamlamakta olan bir çok ülkenin bu kuruluşlara büyük ölçekli yatırımların yapmasına neden olmakta. Küreselleşmekte olan dünyamızda eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerine en çok yatırım yapanlarla, bilgiyi üretime ve hizmetlere en başarılı şekilde dönüştürebilen ülkelerin uluslararası düzeyde rekabet üstünlüklerinin olacağı öngörülmektedir.

Bilgi Toplumuna yönelişin esintileri, 1990lı yıllardan başlayarak ülkemizde de yoğun olarak hissedilmekte. Henüz sanayileşme sürecini tamamlayamamış olmamız nedeniyle hem “bu tarihsel açığı kapamak” hem de toplumsal dönüşümün öngördüğü yapılanmayı gerçekleştirmek durumuyla karşı karşıyayız (Türkiye’nin Bilim, 1997:23). Cumhuriyetimizin 75. Yılıni kutladığımız bugünlerde üniversitelerimize gerçekten önemli görevler düşmektedir. Çünkü üniversiteler bu ikili sorunun aynı zaman diliminde çözümlenebilmesi için gereken dinamiklerin oluşturulmasında ve geliştirilmesinde, bir başka deyişle, gereksi-

nim duyulan alanlarda özgür düşünceli, araştırmacı ruhuna sahip, bilgili, yetenekli ve üretken insan gücünü yetiştirerek ve ayrıca ekonomik yarara dönüştürülebilecek bilimsel ve teknolojik bilgiyi üreterek katkıda bulunmak durumundadırlar.

Üniversitelerimizin sözü edilen bu iki bağlamdaki etkinliği bilgi ögesi ile sürekli ilişkide bulunmalarını gerektirirken, görülen odur ki, bilgi birikim ve aktarım merkezleri olan kütüphaneler ile üniversitelerimiz arasında sağlıklı bir bağ ne yazık ki oluşturulamamıştır. Üniversite kütüphanelerimiz üniversite yapılanması içinde kendilerine işlerlik kazandırabilecek yönetsel destekten genellikle yoksun kalmış, potansiyelleri değerlendirilememiş ve kütüphanenin üniversite için taşıdığı önem söylemlerden öteye geçirilememiştir. Yürütülmekte olan eğitim ve öğretim programlarının gerek içerik gerekse de konuları ele alış biçimi kütüphane kurumununa yönelik anlamlı bir talep yaratmadığı gibi, öğretim üyelerinin ders yükü fazlalığı araştırmaya fazla zaman ayıramamalarına yol açmış ve ayrıca lisansüstü düzeydeki araştırma faaliyetlerinin yetersizliği, kütüphanelerin potansiyel dinamizminin açığa çıkartılmasında engelleyici olmuştur.

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu yürürlüğe girmesinden kısa bir süre sonra üniversitelerimizde kütüphane hizmetlerinin yürütülmesinde öngörülen merkeziyetçi bir yapılanma, üniversitelerimizdeki bilgi hizmetlerinin anlamlı bir boyutta yeniden yapılabileceğine ilişkin bir umut oluşturmuşsa da izleyen dönemlerde gerekli önlemler alınmadığı için, her üniversite kendi anladığı şekilde kütüphanesini biçimlendirmiştir. Birkaç üniversitemiz dışında bu biçimlenme çoğu kez kütüphanesiz üniversite denilebilecek düzeyde kalmıştır.

1980li yılların üniversite kütüphaneleri açısından en önemli girişimi, hiç kuşku yok ki Yükseköğretim Kurulu içinde oluşturulmuş olan “Uluslararası Bilgi Tarama ve Dokümantasyon Merkezi”dir. Üniversitelerimizdeki kütüphanelerin süreli yayın açısından yetersizliğini ve böylelikle araştırmacıların güncel bilgilere erişim sorunlarını önemli ölçüde azaltmak amacıyla kurulmuş olan bu merkez, 1987 itibarıyla abone olduğu 13,520 süreli yayın koleksiyonuyla (Yükseköğretimde Gelişmeler, 1988:43) farklı üniversitelerden gelen araştırmacıların uğrak yeri olmuştur. Bilgi tarama ve fotokopi hizmetleriyle araştırmacıların güncel bilgi erişimini mümkün kılan bu merkezin 1990’lı yıllardan başlayarak ödenek yetersizliği nedeniyle süreli yayın abonelikleri azaltılmış ve sonunda 1996 tarihinde hazırlanan bir protokol ile TÜBİTAK’a devri gerçekleştirilmiştir. Yükseköğretim Kurulu bu girişimini “Giderek artan bilimsel dergi maliyetleri gözönüne alınarak, 1 Haziran 1966’da TÜBİTAK ile birlikte ‘Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi’ (ULAKBİM) projesi başlatılmıştır” (Türk Yükseköğretim Sistemi, 1997:80) ifadesiyle belirtmektedir. TÜBİTAK içinde ULAKBİM adıyla gerçekleştirilen bu yeni yapılanmadan “Bu proje kapsamında ülkemiz sahatında kurulacak akademik ağ üzerinde tüm kütüphaneler, arşivler, dokümantasyon ve bilgi merkezleri birbirine bağlanacak ve kullanıcılar odalarındaki bilgisayarlar

vasıtası ile elektronik ortamda her türlü bilgiye ulaşabilecekler”i umulmaktadır (Türk Yükseköğretim Sistemi, 1997:80). Kulağa gerçekten çok hoş gelen bu sözlerin “iyi niyetli” bir söylem olmaktan öteye bir anlamı olmadığını belirtmek gerekir. Üniversite sistemi içinde yer alan kütüphanelerin alt yapı sorunları çözümlenmeden, bu kütüphanelerdeki bilgi kaynaklarının içerikleri bir yana bibliyografik künyelerinin dahi bilgisayar ortamına aktarılması için gereken profesyonel insan gücü, mali destek, gerekli standartların oluşturulması v.b. diğer önkoşullar sağlanmadan bu işlerin yapılamıyacağının bilinmesi gerekir. Kaldı ki günümüzde çok sınırlı sayıdaki süreli yayınların elektronik kopyaları çıkarılmakta ve dünyada hiç bir üniversitenin her türlü bilimsel ve teknik bilgi erişimini bilgisayar ortamında sağlama amacıyla, kullanılagelmekte olan süreli yayınları devre dışı bırakmak gibi bir yaklaşımı sözkonusu değildir. Çağdaş teknolojinin sunduğu olanaklardan kütüphane hizmetlerinde yararlanmamak ve bu ürünleri bilgi erişim amaçlı kullanmamak ne denli anlamsızsa, tüm bu sorunların teknolojinin kazandırılmasıyla çözülebileceğini ummak ta o denli anlamsızdır. ULAKBİM’in kuruluşundan bu yana iki yıldan fazla bir süre geçmiş olmasına karşın, üniversitelerde görev yapan araştırmacıların aradıkları bilgiye erişim itibariyle sorunları, geçmişe oranla daha da artmıştır. 1996 yılından bu yana ULAKBİM’in süreli yayın abonelikleri ödenek yetersizliğinden her yıl azaltılarak devam etmiş ve 1998 yılı itibariyle tüm süreli yayın abonelikleri kesilmiştir. Önceleri kendi üniversite kütüphanelerinde bulamadıkları süreli yayınlara Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi’nde erişebilen araştırmacılar, ne yazık ki, günümüzde böyle bir olanaktan da yoksun kalmışlardır.

Cumhuriyetimizin 75. yılında eğitim, öğretim ve araştırma çalışmalarıyla Bilgi Toplumuna yönelmede büyük sorumluluklar taşıyan üniversitelerimizin bilgilere erişim ortamları itibariyle konumları oldukça düşündürücüdür. Yürütülmekte olan öğretim programlarının kütüphane kurumuyla anlamlı bir bağ oluşturmamış olması yanısıra araştırma faaliyetlerinin de yeterli yoğunluktan uzak olması, üniversite yapılanması içinde kütüphane kurumuna gerekli özenin gösterilmesinde engelleyici bir rol oynamıştır. Üniversitelerimizin gelişmesinde yönlendirici konumunda olan Yükseköğretim Kurulu’nun bilgi hizmetlerinin yapılanmasına ilişkin asgari standartları belirleyememiş olmasıda, her üniversitenin kendi anladığı biçimde kütüphane sistemini şekillendirmesine yol açmıştır. Bir başka deyişle, kütüphanelerin üniversite içindeki konumu, üniversitelerimizde hakim olan yönetsel ve akademik anlayışın bilgi ögesine yaklaşımını yansıtmaktadır. Üniversite yönetimlerinin, bilgi hizmetlerinin geliştirilmesi konusunda öğretim ve araştırma faaliyetlerinin özelliklerinden kaynaklanan yoğun ve anlamlı bir talebin baskısı altında bulunmadığı düşünülürse, kütüphanelerin günümüzdeki yetersiz koşullarını yadırgamamak gerekir. Bilginin üniversite için taşıdığı yaşamsal değerini anlaşılamadığı ortamlarda bilgileri sağlamakla, düzenle-

mekle ve bunlardan maksimum düzeyde yararın sağlanması için hizmet vermekle yükümlü olan kütüphanelere gerek duyulamıyacağı gibi, hem bilgi miktarının hemde bilgi kaynakları maliyetinin sürekli olarak arttığı günümüzde, sınırlı mali olanakların kütüphane hizmetlerine harcanmasının 'akılcı' olmadığı da söylenebilir. Bu durumda her türlü teknolojik olanaklara sahip olan gelişmiş ülkelerdeki üniversitelerin, kütüphane hizmetlerine yönelik niçin büyük yatırımlar yaptıklarını hatırlamakta ve sorgulamakta büyük yararlar vardır.

## KAYNAKLAR

- Alpay, Meral ve Safiye Özkan. **İstanbul Kütüphaneleri**. İstanbul, 1982.
- Baltacı, Cahit. **XV-XVI. Asırlar Osmanlı Medreseleri; Teşkilat, Tarih**. İstanbul, 1976.
- Bell, Daniel. **The Coming of Post Industrial Societies**. New York, 1973.
- Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963-1967. T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1963.
- Bok, Derek. **Yüksek Öğrenim**. Çev. Mustafa Akbulut ve Sekine Karakaş. Ankara, 1995.
- Bozkurt, Veysel. **Enformasyon Toplumu ve Türkiye**. İstanbul, 1996.
- Büyükerşen Yılmaz. **Çağdaş Eğitim Anlayışı Açısından Türk Eğitim Sektörünün Sorunları ve Çözüm Önerilerine İlişkin Tartışma. Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite**. T.C. Başbakanlık, Ankara, 1992. 49-80
- Çakın, İrfan. **Araştırma Faaliyetleri ve Kütüphaneler**. **Türk Kütüphaneciliği**, 5(4), 1991. 153-160
- Çakın, İrfan. **The Analysis of the Structure and Function of University Libraries in Turkey: A Comparative Study With Special Reference to the Universities of London and Ankara**. (Unpublished Ph.D. Thesis), London, University of London, 1978.
- Çelik, Ahmet. **Türkiye'de Üniversite Kütüphaneleri Bilgi Ağı Kurulmasına İlişkin Sorunlar**. (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, Hacettepe Üniversitesi SBE, 1990.
- Çelik, Ahmet. **Türkiye'deki Üniversite Kütüphanelerinin Sorunları**. **Türk Kütüphaneciliği**, 5(2), 1991. 59-68
- Drucker, Peter F. **Kapitalist Ötesi Toplum**. İstanbul, 1994.
- Ertel, Nesrin ve Ayten Koran. **Üniversite Kütüphanelerinin Karşılaştırmalı Analizi**. İstanbul, 1989.
- Güriz, Kemal. **Batı Üniversitelerinin Tarihi Gelişimi. Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite**. T.C. Başbakanlık, Ankara, 1992. 349-408.

- Güriz, Kemal. Türkiye’de **Çağdaş Eğitim ve Çağdaş Üniversite**. Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite. T.C. Başbakanlık, Ankara, 1992. 317-338
- Hacettepe Haber**. Sayı 21, Haziran-Temmuz 1998.
- Hirsch, Ernest. **Hatıralarım**. Çev. Fatma Subaşı, Ankara, 1984.
- Karasözen, Bülent. ODTİ Kütüphanesinin Koleksiyonundaki Son On Yıllık Değişim. **Türkiye’de Bilgi Merkezlerinin Yönetimi ve Sorunları Sempozyumu, 7 Mart 1996, Perşembe, Bildiriler**. Ankara Üniversitesi Rektörlüğü, Ankara, 1996. 46-49
- Karayağın, Yaşar. **Üniversite ve İhtisas Kütüphaneleri ile Üniversite Kütüphaneciliği Hakkında Kanun Projesi**. Ankara, 1968.
- Kocatürk, Utkan. Atatürk’ün Üniversite Reformu ile İlgili Notları. **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 1(1), 1984. 3-95
- Neal, K. W. **British University Libraries**. Altrincham, 1970.
- Oğuz, Orhan. Çağdaş Üniversite. **Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite**. T.C. Başbakanlık, Ankara, 1992. 233-256
- Report of the Turkish National Commission on Education**. American Board of Publication Department, 1960.
- Szyliowicz, Joseph, S. **Education on Modernization in the Middle-East**. Ithaca and London, 1973.
- Taner, Sönmez. Dokümantasyon ve Kütüphanecilik. **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, 20(2), 1967. 97-108
- Thompson, L. S. **Türkiye’de Kütüphaneleri Geliştirme Programı**, İstanbul, 1952.
- Toplu, Mehmet. Enformasyon Hizmetleri Alanındaki Değişimlerin Üniversite Kütüphaneleri Yönetimine Yansıması ve Türkiye’deki Durumu. **Türkiye’de Bilgi Merkezlerinin Yönetimi ve Sorunları Sempozyumu, 7 Mart 1996, Perşembe, Bildiriler**. Ankara Üniversitesi Rektörlüğü, Ankara, 1996. 50-58
- Toplu, Mehmet. Üniversite Kütüphanelerinin Bilimsel Araştırmadaki İşlevi ve Türkiye Gerçeği(2). **Türk Kütüphaneciliği**, 6(2), 1992. 89-107
- Tuncer, Nilüfer. Üniversite Kütüphanelerinin Merkezileştirilmesi Konusunda Yükseköğretim Kurulu’nun Görüşü ve Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi. **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, 32(2), 1983. 69-72
- Tuncer, Nilüfer. Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon ve Uluslararası Bilgi Tarama Merkezi. **Yükseköğretim Bülteni**, Sayı:1, Mart 1986. 33-35

- Türk Bilim Politikası, 1983-2003.** T.C.Devlet Bakanlığı, Ankara, 1983.
- Türk Bilim ve Teknoloji Politikası, 1993-2003.** TÜBİTAK, Ankara, 1993.
- Türk Yükseköğretim Sistemi, 1994-1995'den 1995-1996'ya Gelişmeler.** Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, Ankara, Mart 1997.
- Türkiye Bilgi Merkezleri Rehberi.** TÜBİTAK, ULAKBİM, Ankara, 1998.
- Türkiyenin Bilim ve Teknoloji Politikası ve TÜBİTAK'ın Misyonu.** TÜBİTAK BTP 97/03, Mayıs 1997.
- Ulusal Bilgi Merkezi Önerisi.** TÜBİTAK-EHM, Şubat, 1996.
- University Grants Committee. **Report of the Committee on Libraries(Parry Report).** London, 1967.
- Üniversite Sorunlarını İnceleme Komisyonu Raporları ile Ankara Üniversitesi Senatosu Kararları.** Ankara, 1968.
- Üniversiteler Yıllığı.** Üniversitelerarası Genel Kurul Sekreterliği Yayınları, Ankara,1977.
- Withers, F. N. **Kütüphane Hizmeti Standartları (Milletlerarası Bir İnceleme).** Çev. Sönmez Taner ve Aysel San. Ankara, 1975.
- Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1996-2000.** Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1995.
- Yurdadoğ, Berin U. **Enformasyon Çağında Kütüphaneler ve Kütüphanecilik.** A.Ü. DTCF Dergisi Cilt:XXXIII-Sayı1-2, 1990'dan ayrıbasım. Ankara, 1990.
- Yücel, İsmail Hakkı. **Bilim - Teknoloji Politikaları ve 21.Yüzyılın Toplumu.** Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1997.
- Yüksek Eğitim Komitesi Raporu.** Milli Eğitim Bakanlığı, VII.Milli Eğitim Şurası Dokümanları, Ankara, 1961.
- Yükseköğretimdeki Gelişmeler, Kasım 1981-Kasım 1988 Döneminde.** Yükseköğretim Kurulu, Ankara, 1988.